

P L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Wyniki standardowe uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 roku

Część II. Analiza wyników standardowych

WARSZAWA 2012

Wyniki standardowe uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 roku

Część II. Analiza wyników standardowych

OPRACOWANIE:

mgr inż. Grażyna Nachtman

Warszawa 2012

Redakcja techniczna

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-267-2

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1. Uwagi wstępne	7
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw ekologicznych w próbie Polskiego FADN.....	8
3. Analiza wyników standardowych.....	9
3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych	9
3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych.....	9
3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych.....	12
3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej.....	31
3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej.....	31
3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej...	34
3.3. Wnioski	51

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w próbie Polskiego FADN	8
Wykres 2	Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych.....	9
Wykres 3	Pogłowie zwierząt według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	10
Wykres 4	Nakłady pracy według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU).....	11
Wykres 5	Wartość standardowej produkcji (SO) według typów rolniczych.....	12
Wykres 6	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych.....	12
Wykres 7	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	13
Wykres 8	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	14
Wykres 9	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych.....	14
Wykres 10	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	15
Wykres 11	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	16
Wykres 12	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych	16
Wykres 13	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	17
Wykres 14	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji według typów rolniczych	18
Wykres 15	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 16	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	19
Wykres 17	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych.....	20
Wykres 18	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych.....	21
Wykres 19	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	21
Wykres 20	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych.....	22

Wykres 21	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych.....	23
Wykres 22	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych	23
Wykres 23	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	24
Wykres 24	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	24
Wykres 25	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	25
Wykres 26	Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według typów rolniczych.....	26
Wykres 27	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych..	27
Wykres 28	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych.....	27
Wykres 29	Struktura aktywów według typów rolniczych	28
Wykres 30	Struktura aktywów trwałych według typów rolniczych.....	29
Wykres 31	Struktura aktywów obrotowych według typów rolniczych.....	29
Wykres 32	Struktura pasywów według typów rolniczych	30
Wykres 33	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych.....	30
Wykres 34	Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej.....	31
Wykres 35	Pogłowie zwierząt według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	32
Wykres 36	Nakłady pracy według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).....	32
Wykres 37	Wartość standardowej produkcji (SO) według klas wielkości ekonomicznej.....	33
Wykres 38	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej	34
Wykres 39	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 40	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	35
Wykres 41	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej	36
Wykres 42	Udział przekazanych produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 43	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 44	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 45	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	38
Wykres 46	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	39
Wykres 47	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 48	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 49	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 50	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej	41
Wykres 51	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	42
Wykres 52	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej	42
Wykres 53	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 54	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	43

Wykres 55	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 56	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 57	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 58	Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 59	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 60	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 61	Struktura aktywów według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 62	Struktura aktywów trwałych według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 63	Struktura aktywów obrotowych według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 64	Struktura pasywów według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 65	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	50

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
c.u.	- jednostka monetarna (ang. currency unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa (ang. Directorate-General Agriculture).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości Krajów Członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- standardowa nadwyżka bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Opracowanie zawiera analizę graficzną wraz z prostym komentarzem dotyczącym wybranych parametrów, opisujących wyniki uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne, posiadające certyfikat zgodności z zasadami produkcji ekologicznej. Prowadziły one w 2010 roku rachunkowość w ramach Systemu Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (Polski FADN). Pozyskane wyniki pochodzą z gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2004”², stanowiła co najmniej 4 000 euro. Gospodarstwa dla potrzeb analizy zostały pogrupowane według dwóch kryteriów, a mianowicie: typu rolniczego (TF8) i wielkości ekonomicznej (ES6).

Należy na początku wyjaśnić, że wyniki z gospodarstw ekologicznych nie są reprezentatywnymi dla gospodarstw ekologicznych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN. Ich dobór był bowiem przypadkowy; gospodarstwa te znalazły się w próbie FADN dzięki spełnieniu ogólnych kryteriów doboru gospodarstw do próby z pola obserwacji. Kryteria te nie uwzględniają specyfiki gospodarstw ekologicznych.

Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych, a w tym analizowane gospodarstwa ekologiczne, wynosiło w 2010 roku 738 073 gospodarstwa.

---

¹ Nachtman G.: „Wyniki standardowe uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 r. Część I. Wyniki standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

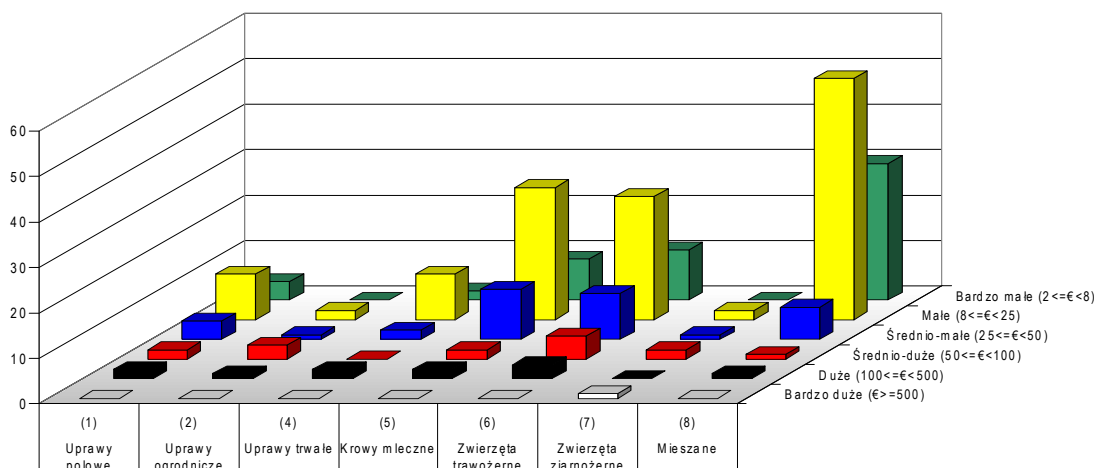
² Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2004” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały szczegółowo omówione w publikacji: Goraj L.; Cholewa I.; Osuch D.; Płonka R.: Analiza skutków zmian we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.

2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw ekologicznych w próbie Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw według dwóch klasyfikacji obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. Rozkłady zostały zaprezentowane na wykresie (Wykres 1).

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w próbie Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw ekologicznych w próbie Polskiego FADN w 2010 roku (patrz: Wykres 1) lokuje się w 3 najniższych klasach według klasyfikacji ES 6. Oznacza to, że ich wielkość ekonomiczna nie przekroczyła wartości 50 tys. euro, przy czym najwięcej było gospodarstw w klasie małe (rozmiar od 8 do 25 tys. euro). Wśród nich dominowały gospodarstwa o mieszanej działalności roślinnej i zwierzęcej. Liczną grupę stanowiły gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych i zwierząt trawożernych. W wyniku zmienionej od 2010 roku klasyfikacji gospodarstw w oparciu o współczynniki „SO 2004” ujawniły się zmiany w liczebności gospodarstw przynależnych do poszczególnych typów rolniczych. W odróżnieniu od lat wcześniejszych zmniejszyła się zwłaszcza znacząco liczba gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych. Podobnie jak w latach ubiegłych niewielka była reprezentacja gospodarstw prowadzących uprawy ogrodnicze i chów zwierząt ziarnożernych.

3. Analiza wyników standardowych

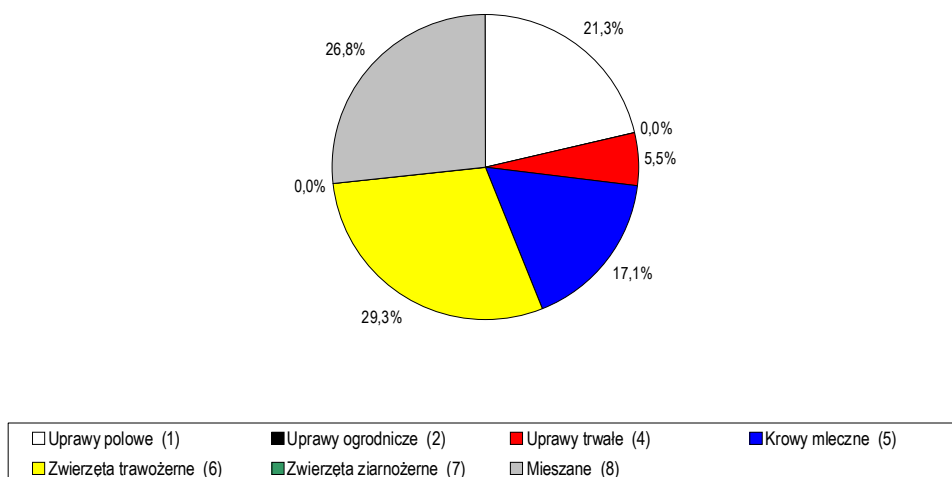
3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych

3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych

W związku z obowiązującymi zasadami upowszechniania danych FADN dla grup liczących co najmniej 15 gospodarstw, na wykresach są prezentowane tylko wyniki dla pięciu typów rolniczych. Zatem przedstawiona struktura dla poszczególnych zmiennych (np. użytków rolnych, pogłowia zwierząt) na wykresach kołowych oznacza, że 100% całości stanowią te wspomniane typy z liczbą gospodarstw większą od 15. Pozostałe typy rolnicze są całkowicie pominięte, podobnie jak na wykresach słupkowych, gdzie dodatkowo prezentowane są dane średnie arytmetyczne dla całego zbioru gospodarstw ekologicznych.

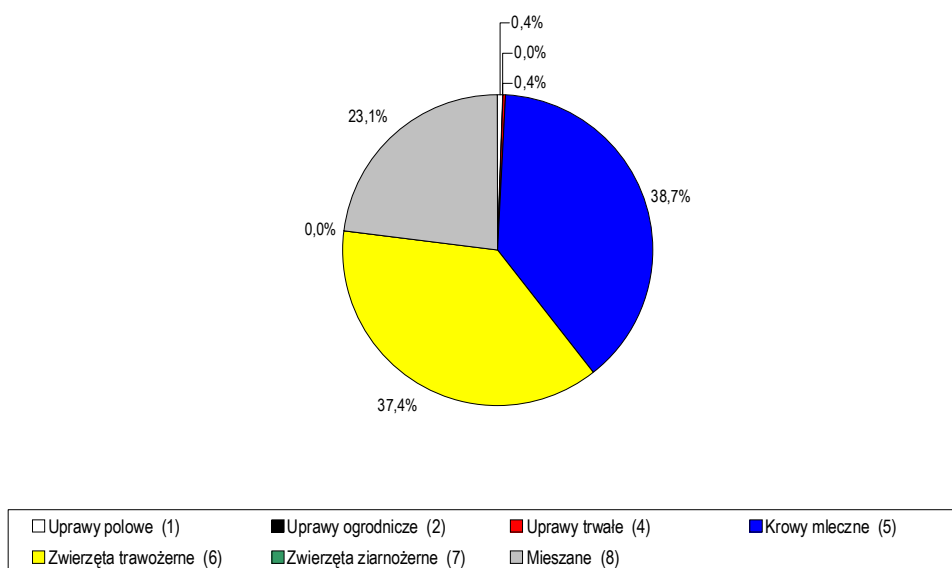
Wykres 2 ukazuje zatem strukturę użytków rolnych (UR) zbioru złożonego z pięciu typów rolniczych. Większość użytków rolnych skupiona była w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawożernych, mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz uprawami polowymi. Łącznie stanowiło to 77,4% powierzchni użytków rolnych. Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych tylko w 5,5% rozporządzały powierzchnią UR, zaś 17,1% ziemi przypadło na gospodarstwa mleczne.

Wykres 2 Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

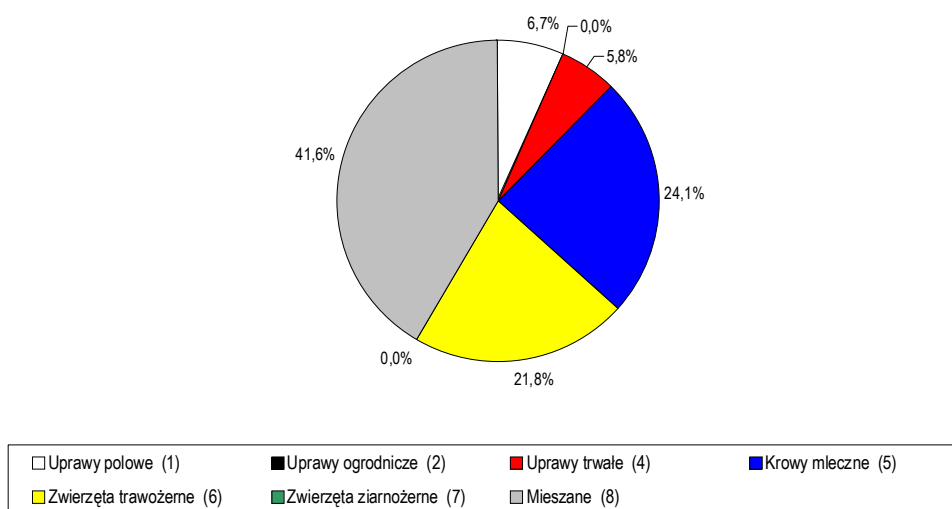
Rozkład liczby zwierząt (w przeliczeniu na LU), zobrazowany przez Wykres 3, wskazuje, iż pogłowie zwierząt skoncentrowane było w trzech typach rolniczych, przy czym w gospodarstwach sklasyfikowanych do typu krowy mleczne i zwierzęta trawożerne ich udział był bardzo zbliżony. Stanowił odpowiednio 38,7% i 37,4% pogłowia, przy czym warto zauważyć, że gospodarstwa z krowami mlecznymi dysponowały niemal dwa razy mniejszym zasobem użytków rolnych. W gospodarstwach z produkcją mieszaną znajdowało się 23,1% stanu zwierząt. Charakterystyczne jest w porównaniu do lat wcześniejszych, że w gospodarstwach z uprawami polowymi zwierzęta stanowiły tylko ułamek procenta.

Wykres 3 Pogłowie zwierząt według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

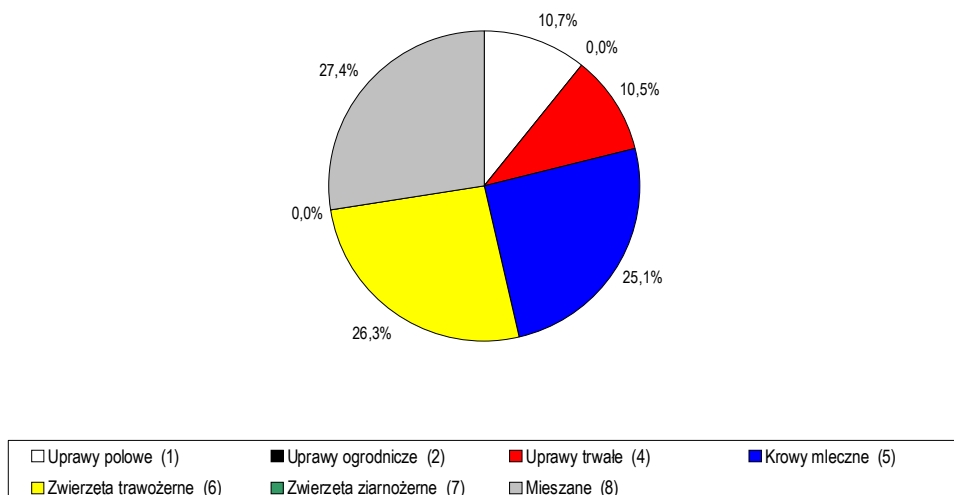
Największe nakłady pracy poniosły gospodarstwa z produkcją mieszaną – angażowały 41,6% osób pełnozatrudnionych (AWU). Drugą pozycję zajmowały pod tym względem gospodarstwa mleczne (24,1% AWU), przy czym warto zauważyć, że zasoby ziemi miały tylko około 10% niższe, a pogłowie zwierząt około 15% wyższe niż gospodarstwa typu mieszanego. Zbliżone nakłady pracy poniesiono w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawożernych (21,8% AWU). W gospodarstwach z uprawami polowymi i trwałymi udział AWU był na poziomie 6-7% – patrz: Wykres 4.

Wykres 4 Nakłady pracy według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU)

W tworzeniu standardowej produkcji (SO) wszystkich certyfikowanych gospodarstw ekologicznych znajdujących się w próbie Polskiego FADN w 2010 roku zbliżony udział miały gospodarstwa trzech typów: z produkcją mieszaną, prowadzących chów zwierząt trawożernych i krow mlecznych. Łącznie tworzyły one 78,8% wartości standardowej produkcji wszystkich gospodarstw ekologicznych w próbie. Udział SO gospodarstw z uprawami polowymi i trwałymi wynosił nieco powyżej 10% dla każdego typu. (patrz: Wykres 5).

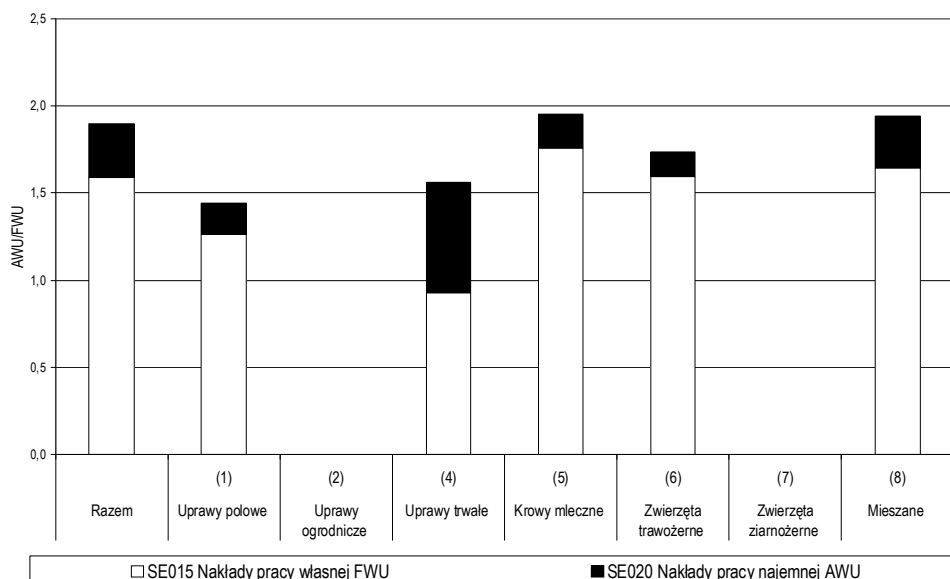
Wykres 5 Wartość standardowej produkcji (SO) według typów rolniczych

3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych

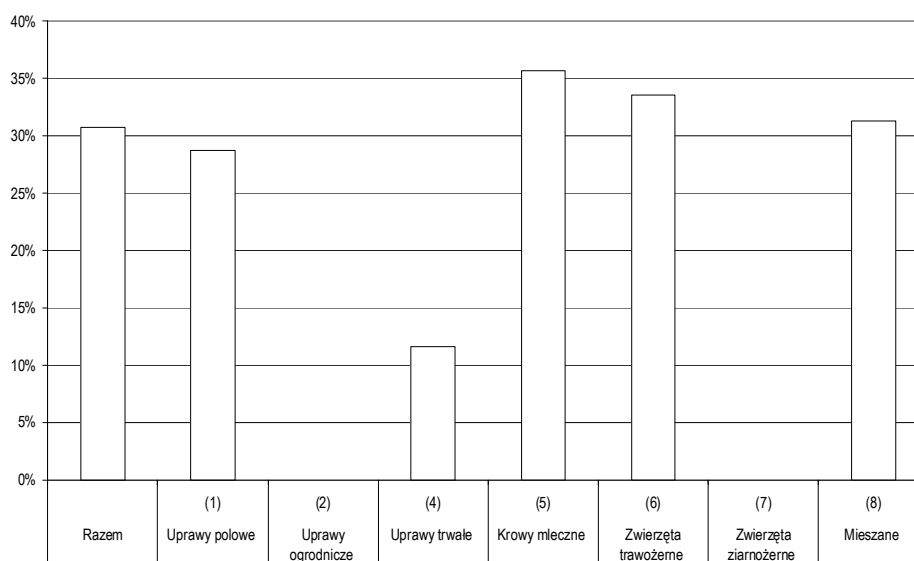
Łączne nakłady pracy w poszczególnych typach rolniczych wahały się średnio w granicach od 1,4 do prawie 2 AWU (jednostki przeliczeniowej pracy). Największe nakłady pracy poniesiono w gospodarstwach ekologicznych specjalizujących się w produkcji mleka i mieszanych. Z najmniej siły roboczej korzystały w największym stopniu gospodarstwa z uprawami trwałymi, co wynikało choćby ze spiętrzenia prac w okresie zbiorów. Nakłady pracy najmniej wynosiły tu 0,6 AWU – patrz: Wykres 6. W gospodarstwach ekologicznych pozostałych typów angażowano obcą siłę roboczą w niewielkim stopniu – (od 0,1, do 0,3 AWU).

Wykres 6 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

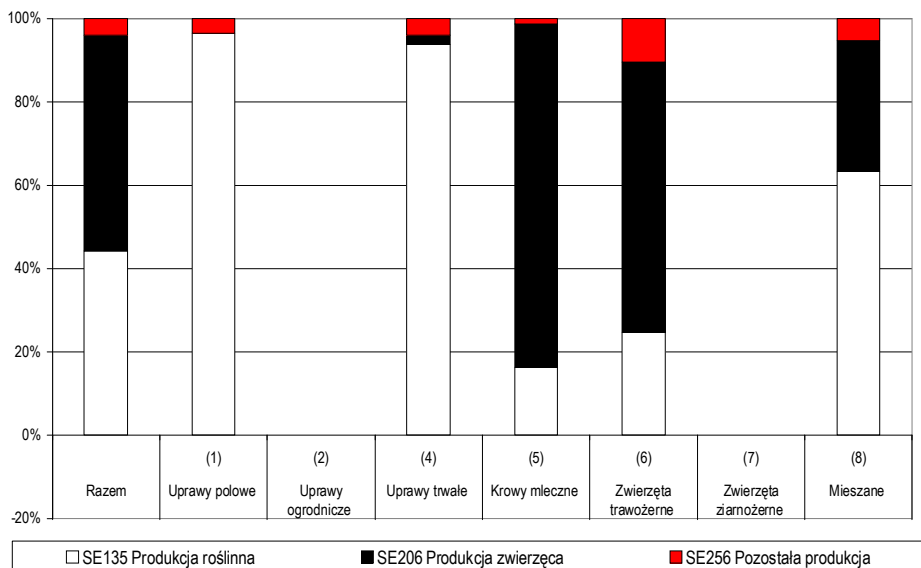
W analizowanych gospodarstwach ekologicznych zróżnicowany był udział ziemi oddanej w powierzchni użytków rolnych. Najwięcej użytków rolnych oddawali rolnicy specjalizujący się w chowie krów mlecznych i zwierząt trawożernych (po około 35%). Około 30% wynosiła oddawa ziemi w gospodarstwach mieszanych i specjalizujących się w uprawach polowych. W gospodarstwach z uprawami trwałymi produkcja była realizowana głównie na własnych użytkach rolnych; oddawano tu tylko około 10% ziemi. (patrz: Wykres 7).

Wykres 7 Udział oddanej ziemi w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

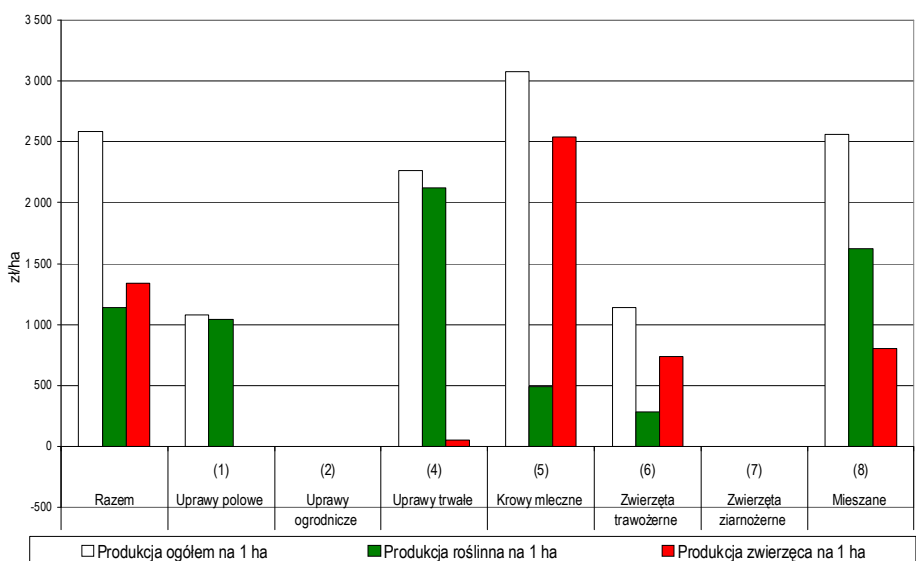
Udział produkcji roślinnej i zwierzęcej w tworzeniu produkcji ogółem był wynikiem specjalizacji gospodarstw ekologicznych. W gospodarstwach z uprawami trwałymi i polowymi produkcja roślinna stanowiła powyżej 94% produkcji ogółem. Z kolei w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (mlecznych i prowadzących chów zwierząt trawożernych) udział produkcji roślinnej w tworzeniu produkcji ogółem był niewielki (odpowiednio 16 i 25%), gdyż produkcja roślinna nakierowana była głównie na wytwarzanie pasz dla chowanych zwierząt. Produkcja zwierzęca stanowiła w gospodarstwach z krowami mlecznymi 83%, a w gospodarstwach ze zwierzętami trawożernymi 65%. W gospodarstwach o mieszanym profilu produkcyjnym większą rangę miała produkcja roślinna – ponad 60% wartości produkcji ogółem. Niewielkie znaczenie miała produkcja pozostała. Maksymalny jej udział wynosił około 10% i wystąpił w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt trawożernych. W zasadzie produkcja pozostała nie miała znaczenia w przypadku gospodarstw mlecznych. (patrz: Wykres 8).

Wykres 8 Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych

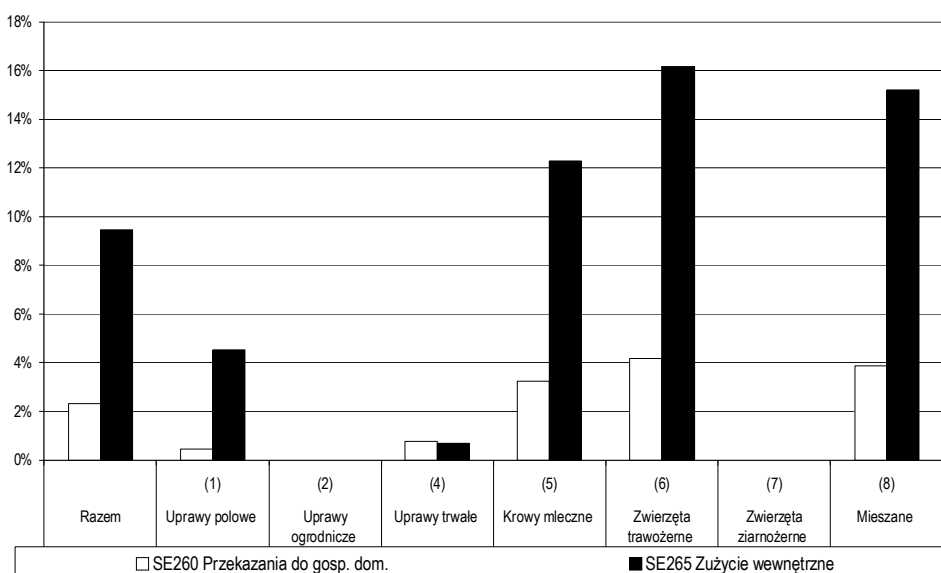
Wśród przedstawionych typów rolniczych najwyższą produktywnością ziemi ogółem wykazały się gospodarstwa mleczne – nieco ponad 3 000 zł/ha, jednocześnie osiągając najwyższą produktywność ziemi z produkcji zwierzęcej (2 500 zł/ha). Na poziomie 2 300 – 2 500 zł/ha utrzymywała się produktywność ziemi ogółem w gospodarstwach z produkcją sadowniczą i mieszaną. Najniższa produktywność ziemi ogółem była w gospodarstwach z uprawami polowymi i zwierzętami trawożernymi – nieco ponad 1 000 zł/ha. Wyniki roku 2010 wskazują na niekorzystną sytuację i odmienną niż w latach wcześniejszych tych dwóch typów. Uzyskały one mianowicie niższe wskaźniki produktywności niż w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą. (patrz: Wykres 9).

Wykres 9 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

Część wytworzonych produktów roślinnych i zwierzęcych w gospodarstwie rolnym była przekazywana do działalności operacyjnej na tak zwane zużycie wewnętrzne oraz na potrzeby rodziny. Metody ekologiczne produkcji wymagają zastosowania ekologicznego materiału do produkcji; dlatego w dużej mierze pochodzi on z własnego gospodarstwa, w postaci między innymi materiału nasiennego i pasz. W gospodarstwach prowadzących chów zwierząt trawożernych, z produkcją mieszaną i produkcją mleka zużycie wewnętrzne było największe i sięgało 12-16% wartości produkcji. Najmniejsze wykorzystanie produktów własnych było w gospodarstwach z uprawami trwałymi (około 1% wytworzonej wartości produkcji). Wynika to ze specyfiki produkcji tego typu rolniczego, wytwarzającego produkty nie nadające się do zastosowania w procesie produkcji. Także udział przekazanych produktów na potrzeby rodziny był niski w tym typie gospodarstw, podobnie jak w uprawach polowych. Najwięcej, około 4% produkcji, zużywano na potrzeby rodziny w gospodarstwach posiadających zwierzęta trawożerne i produkcję mieszaną. (patrz: Wykres 10).

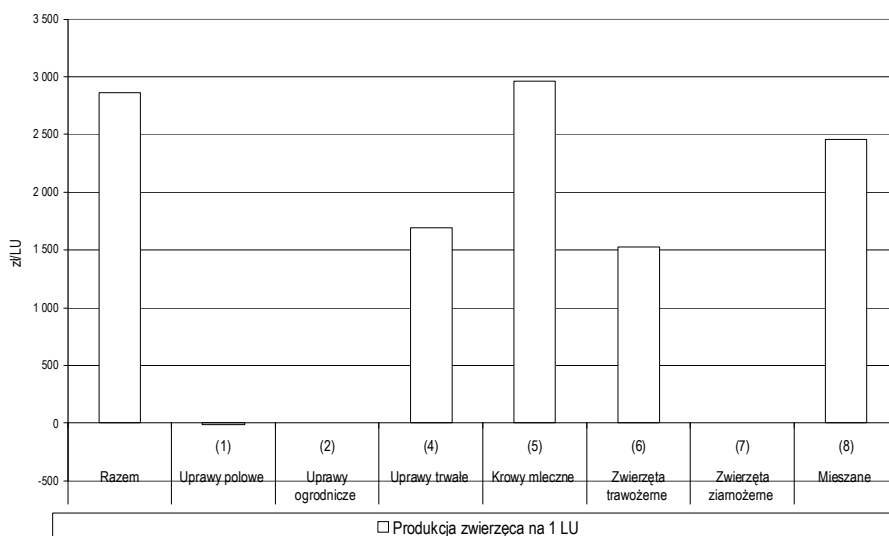
Wykres 10   **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

Wśród analizowanych typów rolniczych najwyższą produkcję zwierzęcą na 1 LU (jednostkę przeliczeniową zwierząt) uzyskano w gospodarstwach z krowami mlecznymi (3 000zł/LU). Na poziomie 2 500 zł/LU produkcja zwierzęca wynosiła w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą. Natomiast dwukrotnie niższą wydajność na LU niż w przypadku krów mlecznych osiągnięto w gospodarstwach posiadających zwierzęta trawożerne. Wynika to prawdopodobnie ze sposobu żywienia tych zwierząt, głównie własnymi paszami objętościowymi, ale o niskiej wydajności. Powyżej 1 500 zł/LU produkcja zwierzęca wynosiła w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych. (patrz Wykres 10).

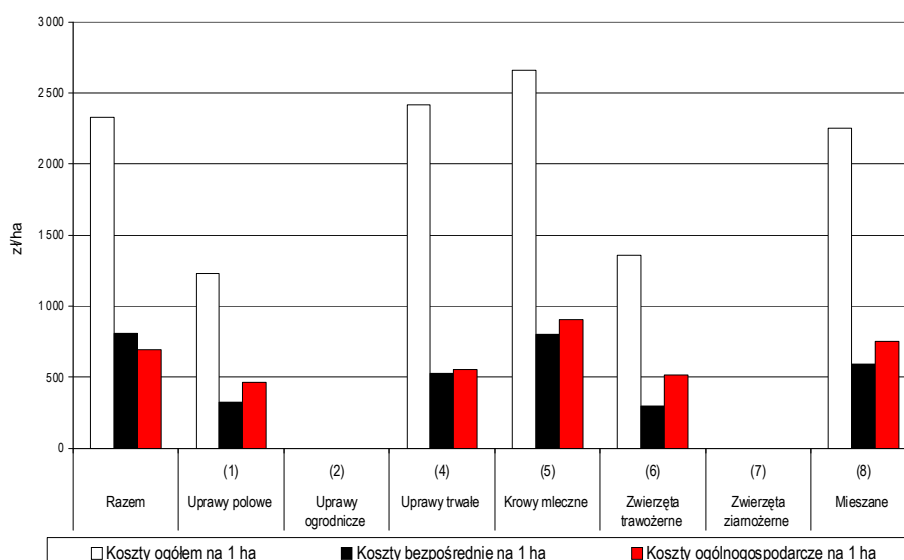

Wykres 11 Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych

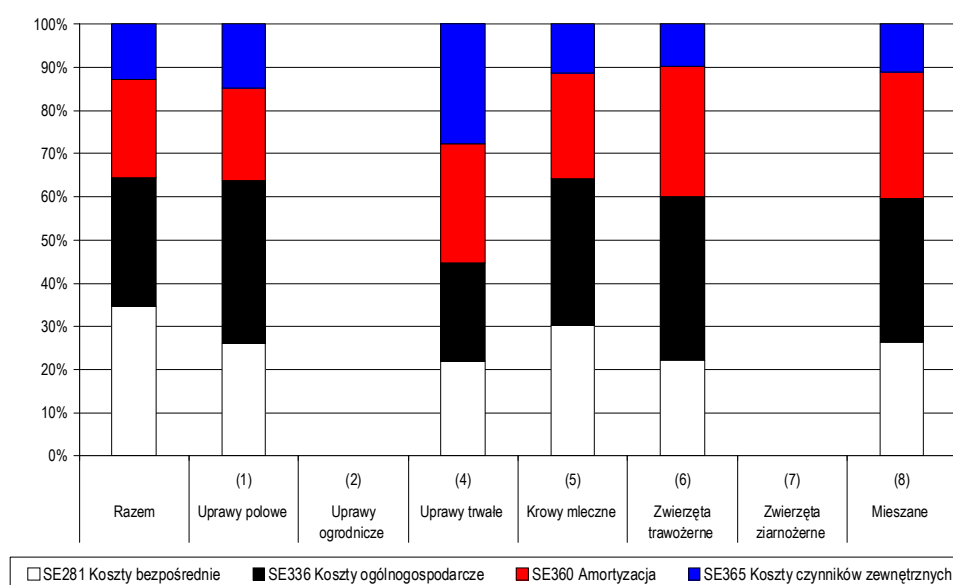
Analizując zilustrowane na wykresie 12 dane o kosztach w porównaniu z danymi na wykresie 9 odnośnie poziomu produkcji widać, że w 2010 roku tylko w gospodarstwach posiadających krowy mleczne i produkcję mieszaną koszty produkcji były niższe od uzyskanej produkcji w przeliczeniu na 1 ha. W gospodarstwach pozostałych typów nie udało się pokryć kosztów produkcji wytworzoną produkcją. W przeliczeniu na 1 ha najwyższe koszty produkcji ogółem poniesiono w gospodarstwach produkujących mleko - nieco ponad 2 600 zł. W gospodarstwach mieszanych i sadowniczych były one na poziomie 2 200 - 2 400 zł/ha, a w pozostałych dwóch typach rolniczych (polowe i zwierzęta trawożerne) kształtowały się w granicach 1200 - 1400 zł/ha. (patrz: Wykres 12).

Wykres 12 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

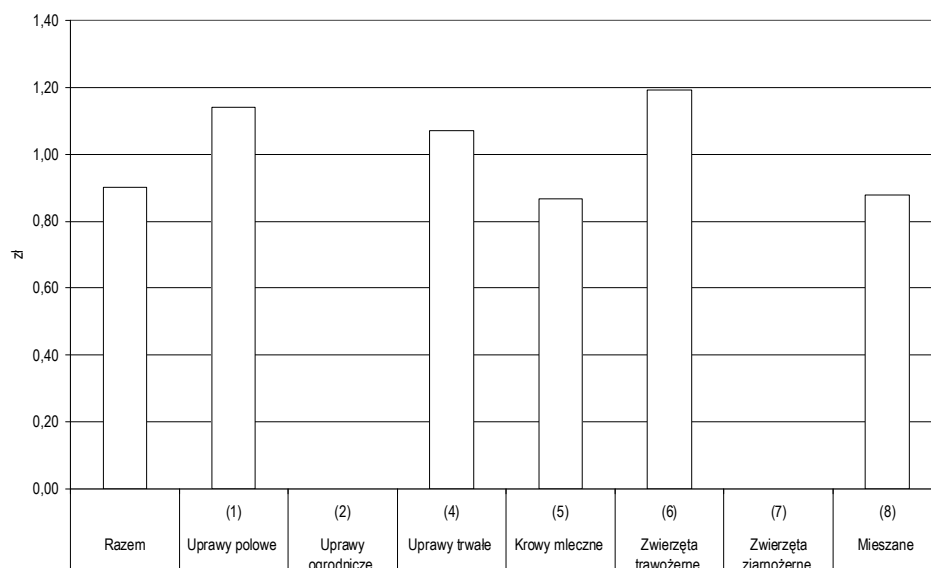

Z analizy struktury kosztów ogółem wynika, że w gospodarstwach ekologicznych z próby Polskiego FADN, udział kosztów bezpośrednich wynosił od 20 do 30%, przy czym najniższy był w gospodarstwach z uprawami trwałymi i specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych. We wszystkich typach rolniczych, za wyjątkiem upraw trwałych, udział kosztów ogólnogospodarczych wynosił od około 30 do 40%. W uprawach trwałych najczęściej stanowiły koszty czynników zewnętrznych (prawie 30%). Były one najwyższe na tle pozostałych typów rolniczych i dotyczyły głównie wynagrodzeń za pracę. W pozostałych typach rolniczych koszty te stanowiły około 10% kosztów ogółem. Wśród prezentowanych typów gospodarstw ekologicznych koszt naliczonej amortyzacji od posiadanego majątku wynosił najczęściej w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawożernych i produkcją mieszaną (po około 30%), natomiast najmniej stanowił w uprawach polowych (około 20%). (patrz: Wykres 13).

Wykres 13   **Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych**

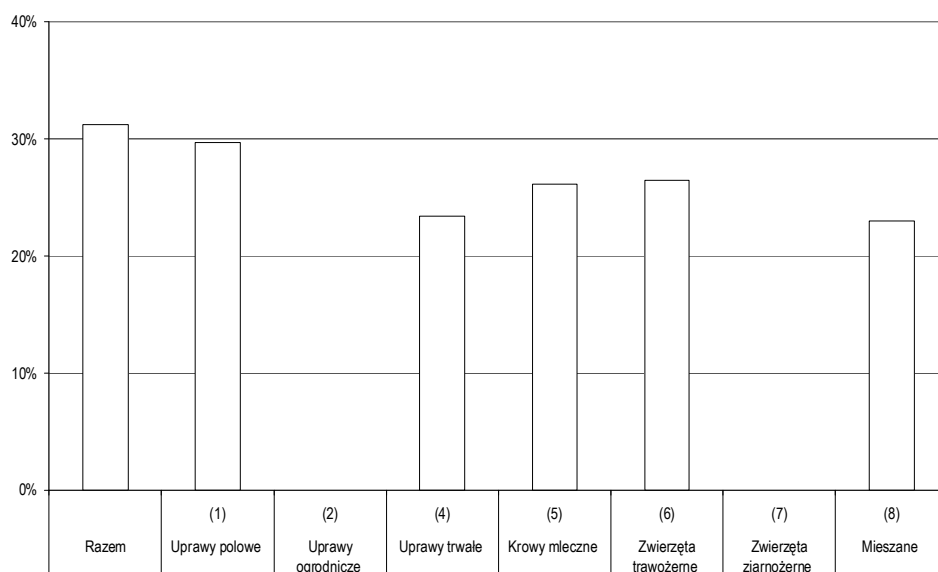
Według wyników rachunkowości w 2010 roku obserwuje się dalszy wzrost kosztochłonności produkcji ekologicznej, choć poziom wytworzenia złotówki produkcji w poszczególnych typach rolniczych był dość zróżnicowany. Tylko w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz posiadających krowy mleczne koszt wytworzenia złotówki produkcji był niższy od wartości tej produkcji i nie przekroczył 0,90 zł. W gospodarstwach pozostałych typów koszty przewyższyły rynkową wartość produkcji. Największy deficyt wartości produkcji w stosunku do poniesionych kosztów zaistniał w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawożernych, gdzie na 1 zł produkcji poniesiono prawie 1,2 zł kosztu. (patrz: Wykres 14).

Wykres 14 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji według typów rolniczych

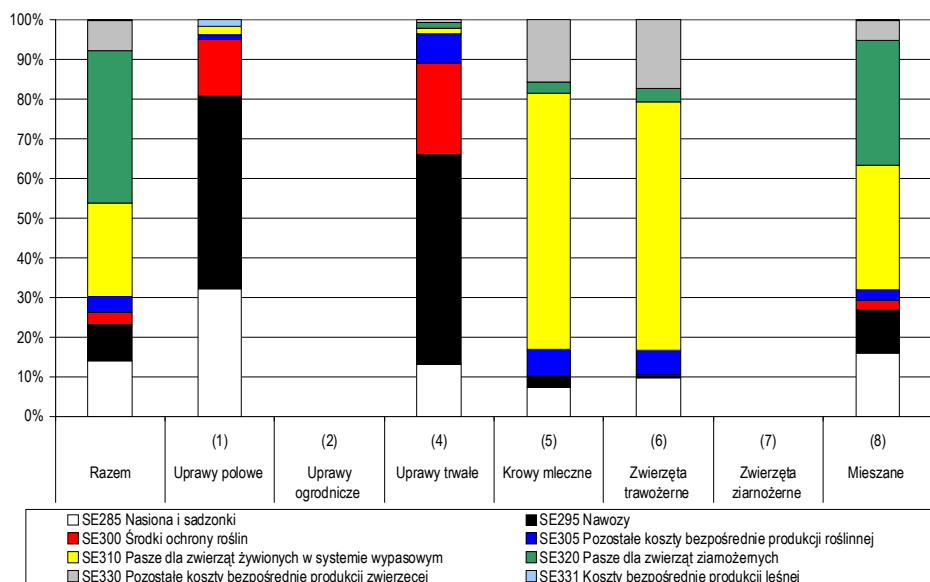
Koszty bezpośrednie w gospodarstwach ekologicznych poszczególnych typów rolniczych wahały się w wartości produkcji od około 23 do 30%; najwięcej w gospodarstwach z uprawami polowymi. – Wykres 15.

Struktura kosztów bezpośrednich była zróżnicowana w poszczególnych typach ze względu na różnorodność produkcji. Koszt materiału siewnego był najwyższy w uprawach polowych (około 30%), a najniższy (poniżej 10%) w gospodarstwach mlecznych. W gospodarstwach z uprawami trwałymi i polowymi najczęściej w strukturze kosztów bezpośrednich stanowiły koszty nawożenia (około 50%), odgrywające z kolei niewielką rolę w pozostałych typach rolniczych, zwłaszcza w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne, w których źródłem zasilania gleby w składniki pokarmowe były zapewne niemalże wyłącznie nawozy naturalne. Środki ochrony roślin istotniejszy udział miały tylko w gospodarstwach z uprawami polowymi i trwałymi (15-20% wartości kosztów bezpośrednich). W gospodarstwach specjalizujących się w produkcji zwierzęcej gros kosztów bezpośrednich stanowiły pasze – około 60%. – Wykres 16.

Wykres 15 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

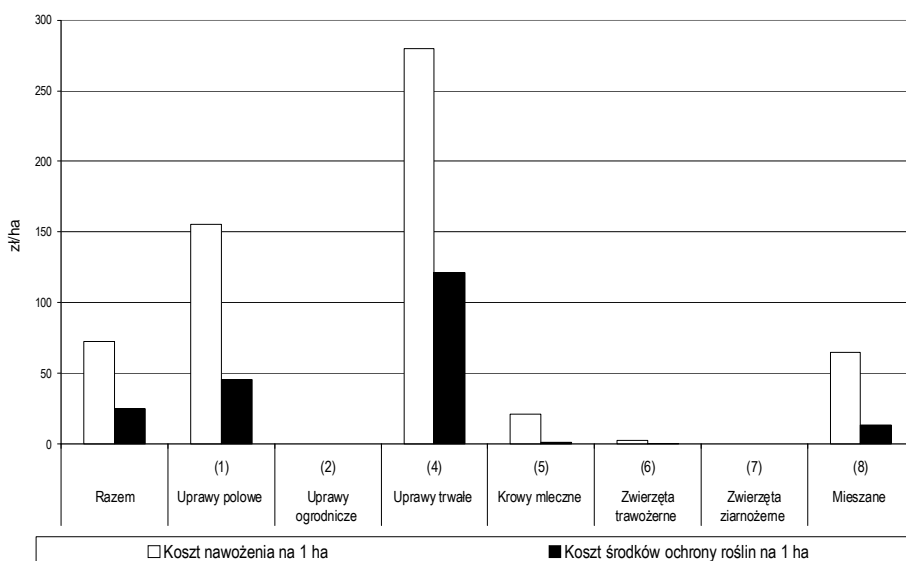

Wykres 16 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

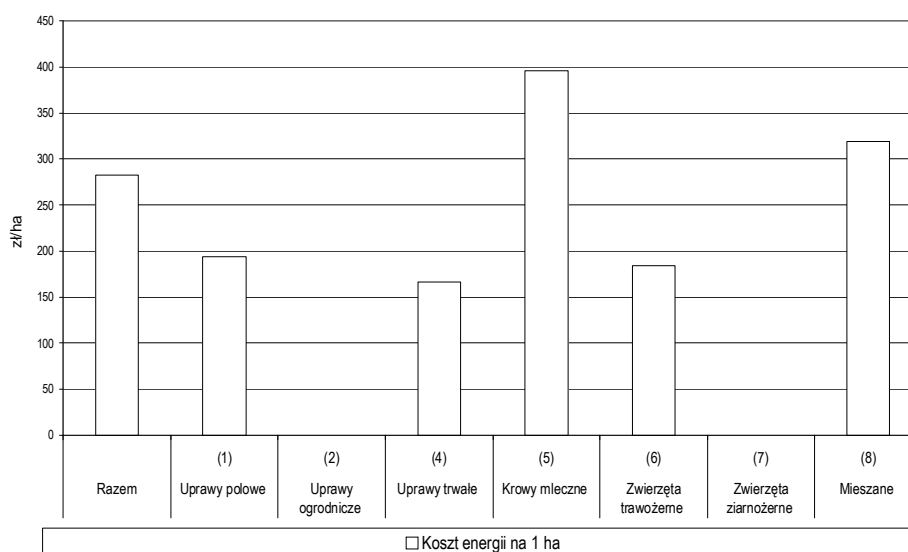

Zróźnicowanie udziału poszczególnych składników w strukturze kosztów bezpośrednich jest zależne od kierunku produkcji. Zilustrował to wykres 16. O wydajności produkcji, zwłaszcza roślinnej, decydują w głównym stopniu nakłady zastosowanych plonotwórczych środków produkcji. Dla gospodarstw ekologicznych Polskiego FADN charakterystyczny jest niski poziom intensywności produkcji, wyrażający się niskim zużyciem nawozów i środków ochrony. To przekłada się na niskie obciążenie kosztami w przeliczeniu na hektar użytków rolnych. Najwyższe koszty nawożenia i ochrony zarejestrowane w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych – wynosiły odpowiednio tylko 280 i 120 zł/ha. (Wykres 17). Wynika z tego, że nawet w produkcji o dużym zagrożeniu czynnikami chorobotwórczymi, jakie ma miejsce w przypadku tych upraw, kwota wydatkowana na ten cel jest niska. W uprawach polowych koszty nawozów i ochrony były znacznie niższe – wynosiły odpowiednio około 150 zł/ha i 50 zł/ha. W gospodarstwach prowadzących produkcję mleka i żywca wołowego wydatki na nawozy i środki ochrony roślin były raczej symboliczne. Odnośnie nawozów należy pamiętać, że w metodyce FADN w kosztach nawożenia nie uwzględnia się zużycia własnych nawozów, które w gospodarstwach ekologicznych są podstawą nawożenia.

Wykres 17 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

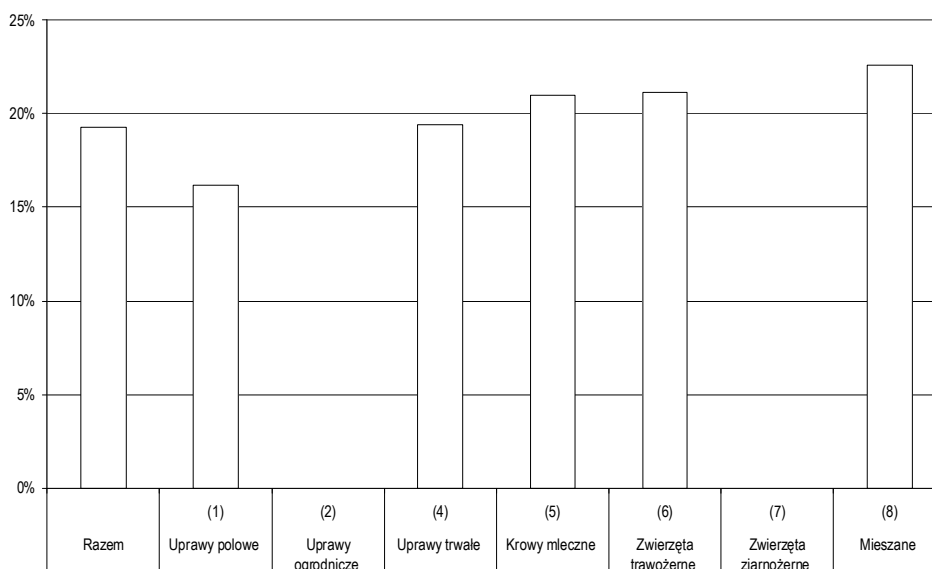
Wykres 18 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

Wykres 18 ilustruje koszt energii poniesiony na jednostkę powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych. Pojęcie energii obejmuje w tym wypadku energię elektryczną i paliwa. Największe koszty tego rodzaju poniesiono w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji mleka i produkcji mieszanej. Wynosiły odpowiednio prawie 400 i 320 zł na 1 ha.

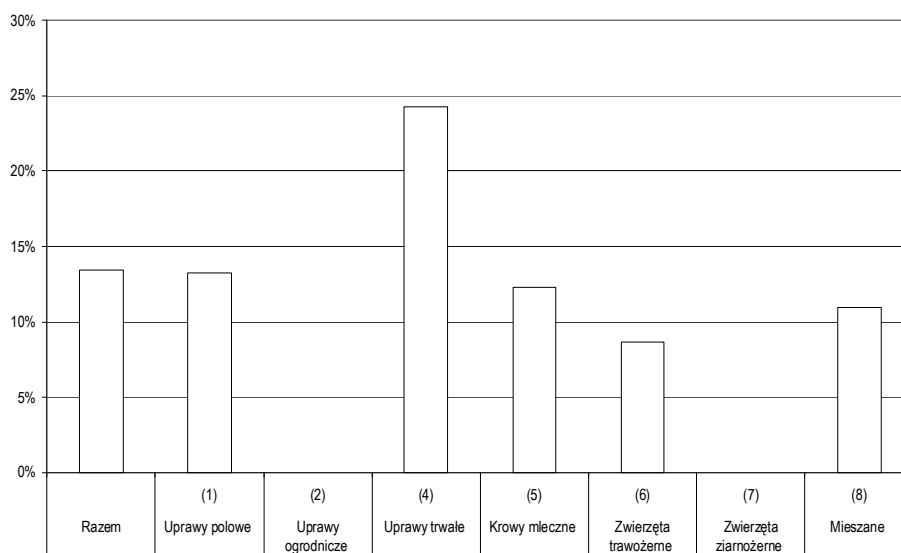
Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wahał się w granicach 18 - 23%. Na najniższym poziomie ukształtował się w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe, a na najwyższym w gospodarstwach z produkcją mieszaną (patrz: Wykres 19).

Wykres 19 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

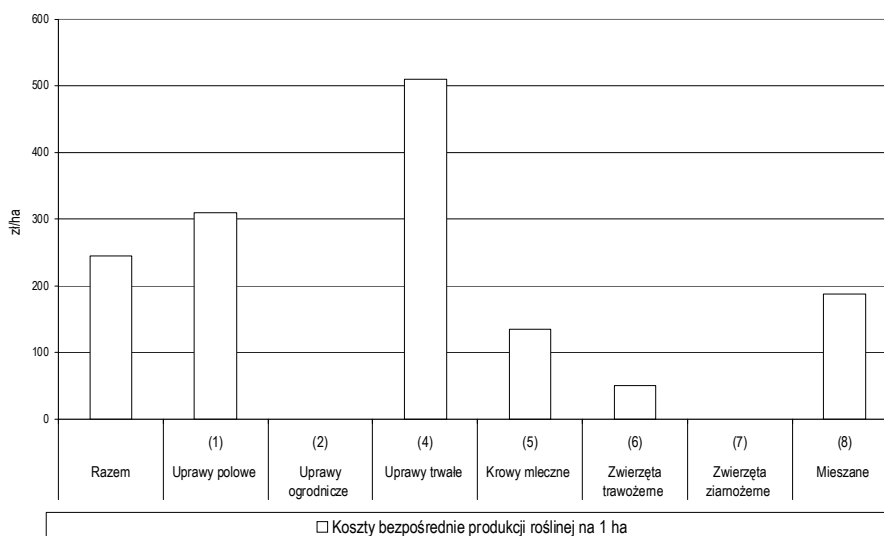
Kosztami czynników zewnętrznych (opłaty pracy, odsetek od kredytów i czynszów za ziemię dodzierżawioną) najbardziej były obciążone gospodarstwa z uprawami trwałymi. Znalazło to wyraz w najwyższym udziale tych kosztów w wartości dodanej netto (około 24%) w porównaniu z innymi typami rolniczymi. Najmniejszy udział tych kosztów miał miejsce w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawożernych. (patrz: Wykres 20).

Wykres 20   **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**

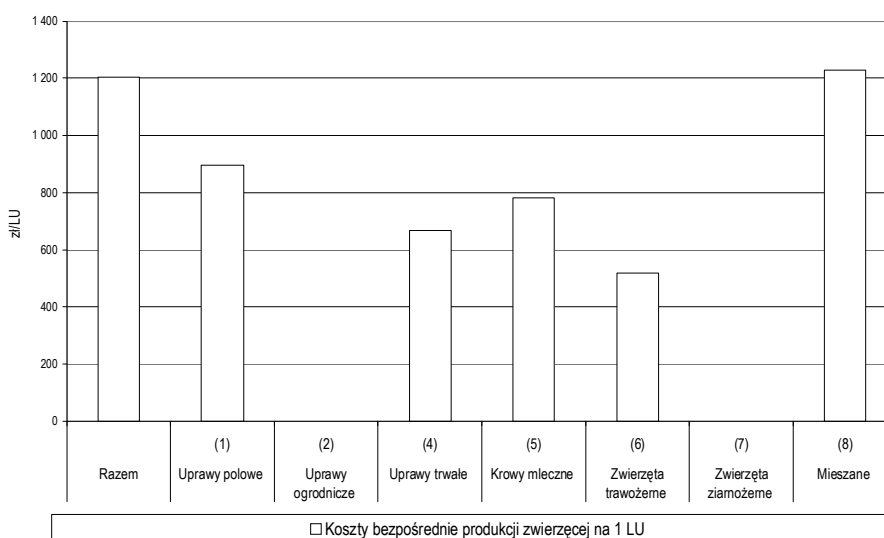
Jak wynika z danych rachunkowych w ocenianych grupach gospodarstw ekologicznych istniało duże zróżnicowanie kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej w odniesieniu do 1 ha użytków rolnych. (patrz Wykres 21). Specjalizowanie się w produkcji roślinnej generowało wyższe koszty. W uprawach trwałych wynosiły nieco powyżej 500 zł/ha i w uprawach polowych nieco powyżej 300 zł/ha. Natomiast w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą koszty bezpośrednie produkcji roślinnej prawdopodobnie ograniczano. W gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawożernych były tylko na poziomie 50 zł/ha, co prawdopodobnie wpłynęło na wydajność upraw na pasze objętościowe.

Wykres 21 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

W przypadku kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej poniesionych na 1 LU najwyższy był koszt chowu zwierząt w gospodarstwach mieszanych – 1 200 zł/LU, a najniższy i wynoszący poniżej 600 zł/LU w gospodarstwach z udziałem zwierząt trawożernych. (Wykres 22).

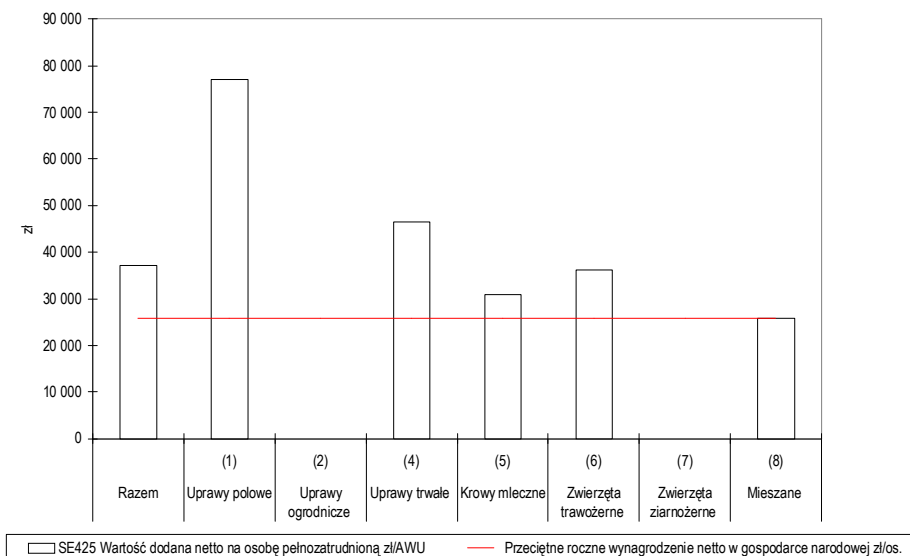
Wykres 22 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

Wykres 23 przedstawia wartość dodaną netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną ogółem według typów rolniczych. W 2010 roku średnia wartość tego wskaźnika dla wszystkich typów gospodarstw była co najmniej na poziomie przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, wynoszącego 25 864 zł. Kilkakrotnie powyżej tego wynagrodzenia ukształtowała się wartość dodana netto w gospodarstwach z uprawami polowymi.

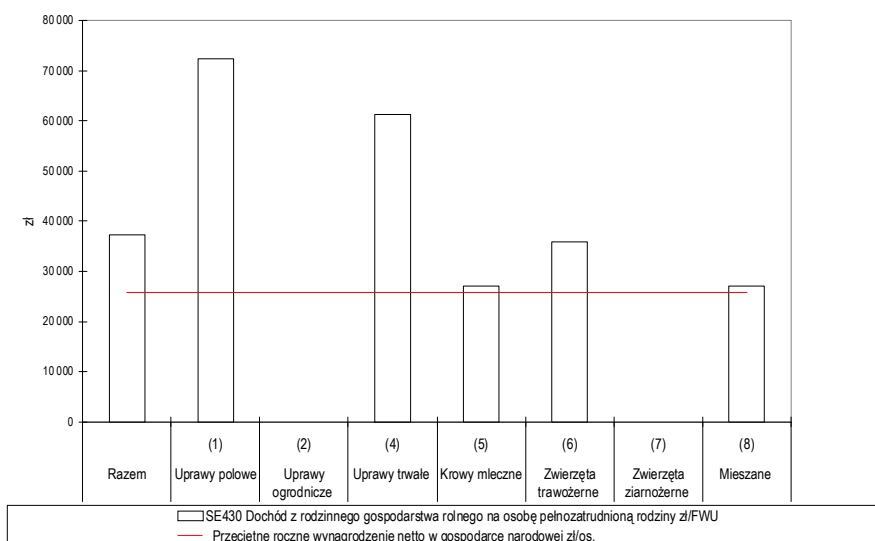

Wykres 23 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

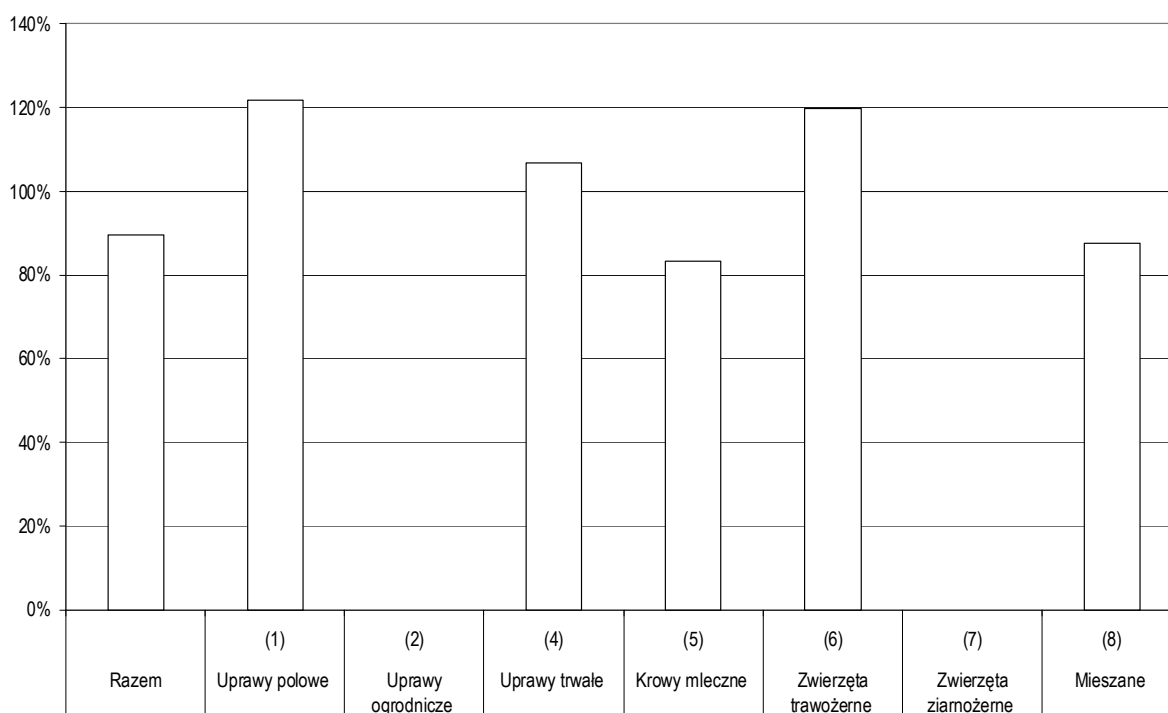
Wykres 24 wskazuje, że średni dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą (FWU) najwyższy był w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (72 409 zł) i uprawach trwałych (61 254 zł). Tylko w gospodarstwach mlecznych i mieszanych dochód na osobę w rodzinie rolnika był na poziomie średniego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej.

Wykres 24 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

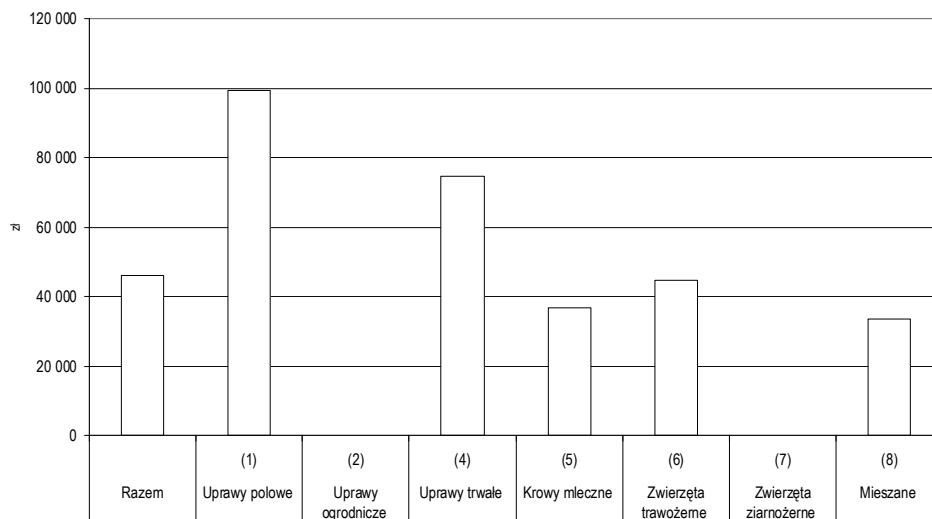
Wyniki rachunkowości w 2010 roku wskazują na poprawę dochodowości gospodarstw ekologicznych w porównaniu z rokiem 2009. Jednak na taki stan ekonomiczny gospodarstw wpływały przede wszystkim dopłaty do działalności operacyjnej. Aż w trzech typach rolniczych (uprawy polowe, zwierzęta trawożerne i uprawy trwałe) dopłaty były źródłem finansowania poniesionych kosztów. Bez dotacji dochody tych gospodarstw byłyby ujemne. Tylko w gospodarstwach mlecznych i mieszanych uzyskano nadwyżkę wartości produkcji nad poniesionymi kosztami i dopłaty stanowiły uzupełnienie tej nadwyżki. Wyniki rachunkowości kolejny raz potwierdzają, że produkcja w systemie ekologicznym jest w obecnych warunkach możliwa tylko dzięki dopłatom do działalności operacyjnej. (patrz: Wykres 25).

Wykres 25 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

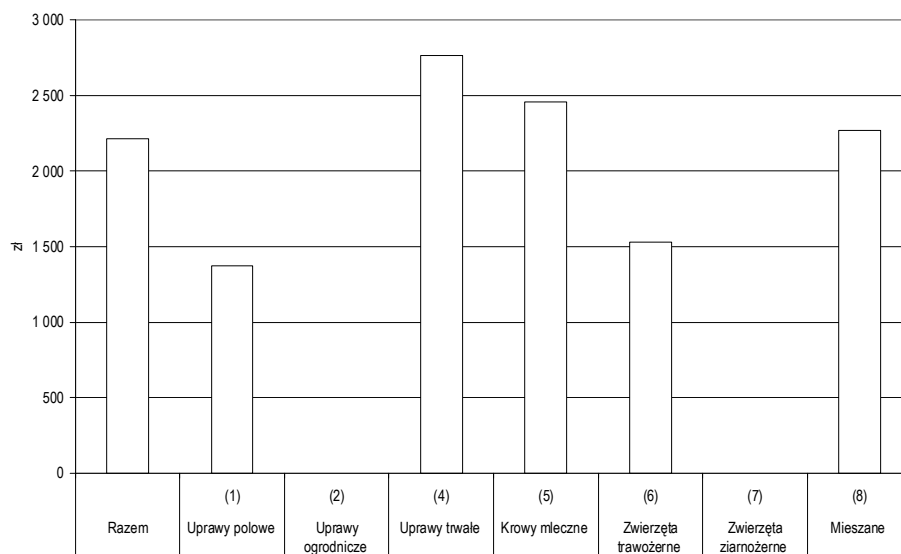
Wykres 26 wskazuje, że dochód pieniężny brutto mierzony przepływem pieniężnym na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był najwyższy w gospodarstwach realizujących uprawy polowe i wynosił prawie 100 tys. zł, a w uprawach trwałych był bliski 80 tys. zł. Potencjalnie więc w tych gospodarstwach rolnicy mieli najwyższą dynamiczną płynność płatniczą. Specjalizując się w chowie krów mlecznych i produkcji mieszanej rolnicy osiągnęli najniższe przepływy pieniężne, ale pozostaje to w ścisłym związku z najniższymi dochodami brutto na osobę pełnozatrudnioną w tych gospodarstwach.

Wykres 26 Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według typów rolniczych

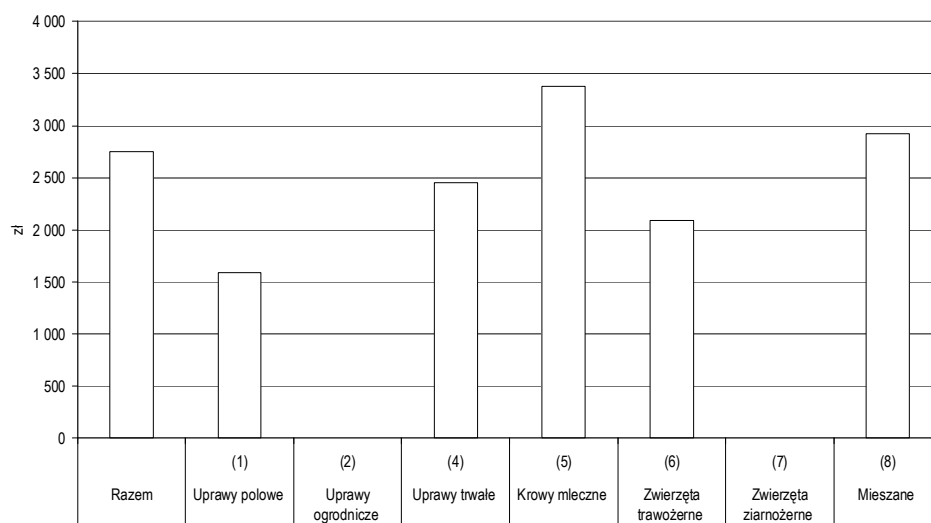

Analizując Wykres 27 obserwujemy, że wartość dodana netto (WDN) na 1 ha powierzchni użytków rolnych pozostaje na ogół na odmiennym poziomie niż dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) – Wykres 28. Jest ona liczona na 1 ha powierzchni użytków rolnych ogółem, a DzRGR na 1 ha powierzchni użytków rolnych własnych. Powodem różnic są poniesione koszty czynników zewnętrznych. Wartość dodana netto służy opłaceniu zużytych w procesie produkcji czynników wytwórczych (obcych i własnych). Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jest natomiast nadwyżką należną rolnikowi po opłaceniu kosztów czynszów dzierżawnych, odsetek, pracy obcej. Pod względem wartości dodanej netto na 1 ha UR dominowały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, które poniosły przede wszystkim wysokie koszty wynagrodzenia, ale wydzierżawiały najmniej ziemi. Jedynie w tych gospodarstwach WDN na 1 ha UR była niższa od DzRGR. Natomiast w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt około 30% ziemi stanowiły grunty obce, ale czynsze za dodzierżawioną ziemię nie były dużym obciążeniem. Miało to wielki wpływ na poziom DzRGR na 1 ha powierzchni użytków rolnych własnych. Był on wyższy od wartości dodanej netto, podobnie zresztą jak w gospodarstwach mieszanych i z produkcją polową.

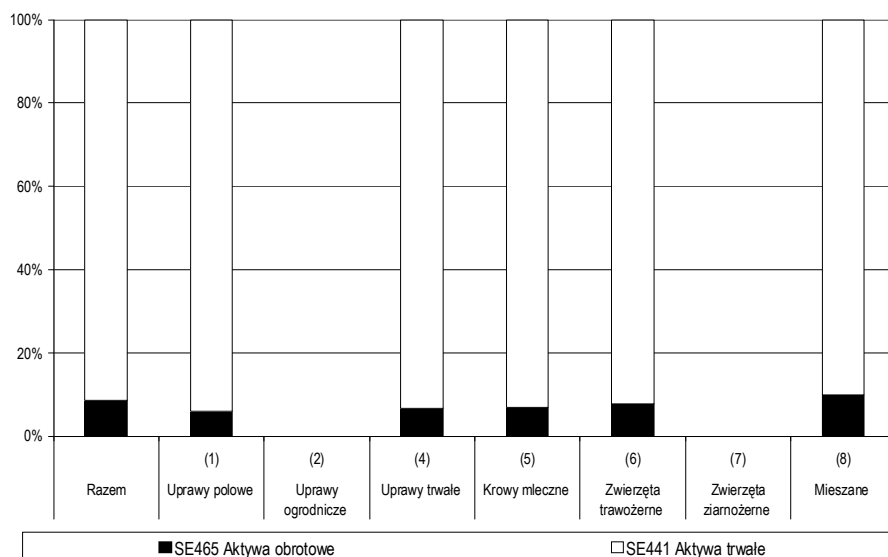
Wykres 27 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

Wykres 28 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

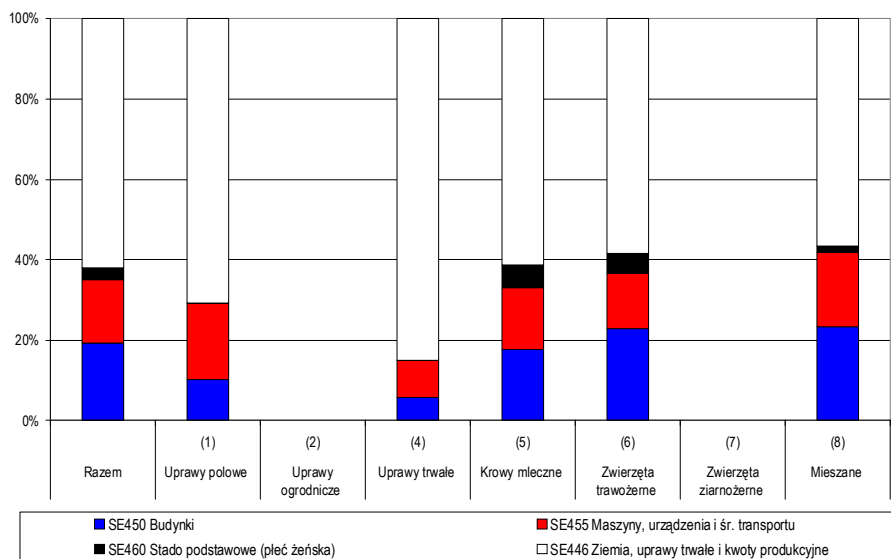

Wykres 29   **Struktura aktywów według typów rolniczych**

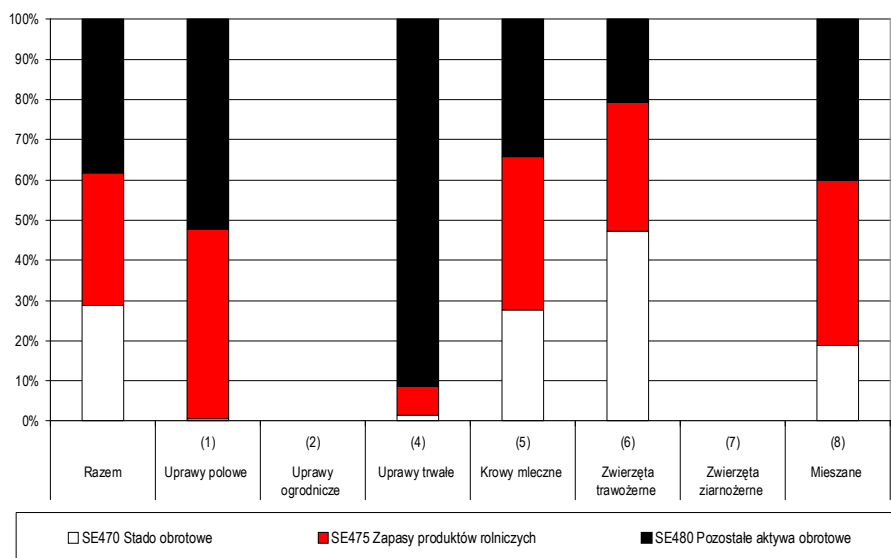
W strukturze aktywów gospodarstw ekologicznych dominują aktywa trwałe, których udział w poszczególnych typach rolniczych wynosił ponad 90%; aktywa obrotowe najczęściej stanowiły w typie z uprawami mieszanymi. – Wykres 29. Proporcje aktywów trwałych do obrotowych były dość zbliżone we wszystkich typach, a więc nie było to związane z kierunkiem produkcji. Na tak wysoki udział środków trwałych wpłynęła zmiana sposobu wyceny gruntów własnych. Do roku 2008 ziemię wyceniano w sposób normatywny, a w roku 2009 na podstawie deklarowanej przez rolnika kwoty, jaką by zapłacił za zakup własnych gruntów. Na skutek takiej wyceny wartość ziemi w bilansie finansowym jest znacznie wyższa niż w latach poprzednich i jest zbliżona do wartości określanej na podstawie cen rynkowych. Zmiana sposobu wyceny ziemi spowodowała zmianę w strukturze aktywów trwałych. Największy udział we wszystkich typach rolniczych miała ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (od około 55 do 80%). Budynki stanowiły największą część aktywów (16-21%) w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt, czyli w gospodarstwach z produkcją mieszaną, mleczną i chowem zwierząt trawożernych. Natomiast najniższy udział budynków w aktywach ogółem oraz maszyn i urządzeń był w gospodarstwach z uprawami trwałymi. (patrz Wykres 30).

Wykres 30   **Struktura aktywów trwałych według typów rolniczych**

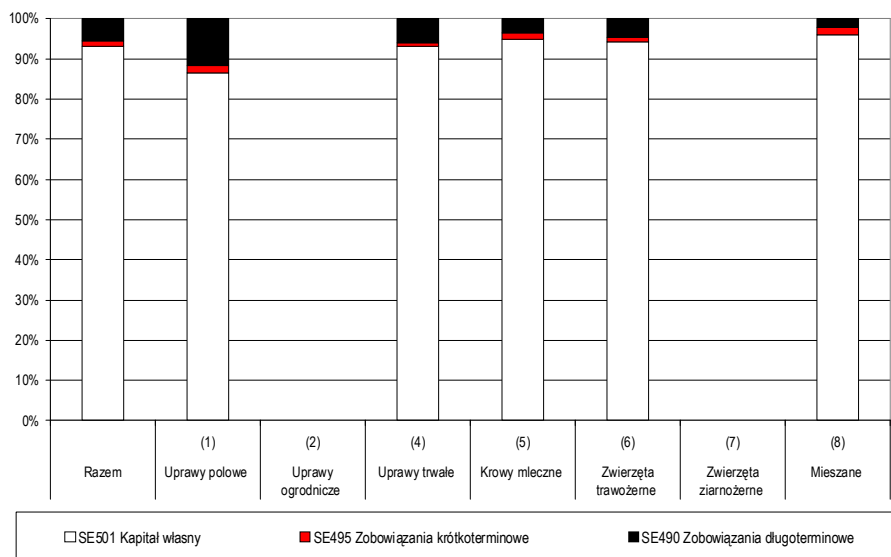

W strukturze aktywów obrotowych gospodarstw ekologicznych występowało duże zróżnicowanie w zależności od typu rolniczego. Chów zwierząt skutkował znacznym udziałem stada obrotowego w typie mlecznym i zwierząt trawożernych. Zapasy produktów rolniczych za wyjątkiem gospodarstw z uprawami trwałymi stanowiły 30-50% aktywów obrotowych. W gospodarstwach z uprawami trwałymi był najwyższy udział pozostałych aktywów obrotowych. W tej pozycji ujęte są m.in. należności krótkoterminowe, gotówka w kasie i na rachunku bankowym. (patrz: Wykres 31).

Wykres 31   **Struktura aktywów obrotowych według typów rolniczych**

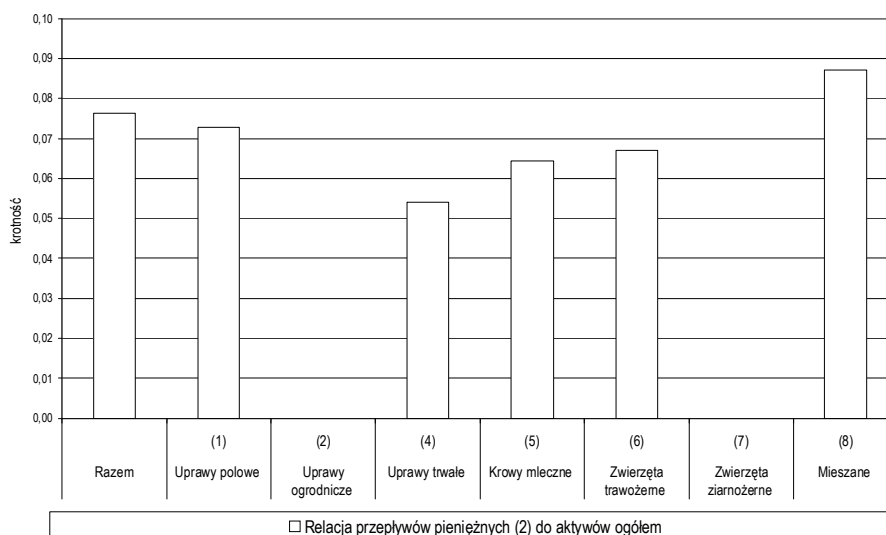

Wykres 32   **Struktura pasywów według typów rolniczych**

Struktura finansowania majątku była zbliżona we wszystkich typach rolniczych. Gospodarstwa ekologiczne funkcjonowały głównie w oparciu o kapitał własny. Rolnicy byli bardzo ostrożni w pozyskiwaniu pieniędzy ze źródeł zewnętrznych i wynosiły one zaledwie od 2-3% w gospodarstwach mieszanych i mlecznych do 12 % w gospodarstwach polowych. (patrz: Wykres 32).

Wykres 33   **Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych**

Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem ukazuje efektywność środków finansowych ulokowanych w majątku gospodarstwa rolnego. Oznacza więc tempo zwrotu tych środków, czyli im szybciej to następuje tym większa jest efektywność. W zbiorze gospodarstw ekologicznych w 2010 roku najwyższa efektywność dotyczyła gospodarstw z produkcją mieszaną, a najniższa gospodarstw z uprawami trwałymi. (patrz: Wykres 33).

3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej

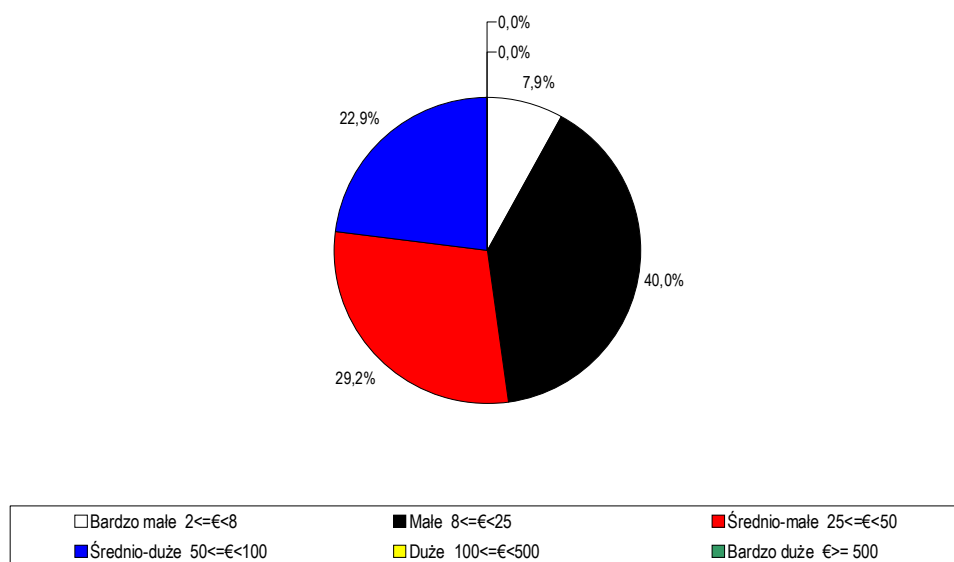
3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

Certyfikowane gospodarstwa ekologiczne prowadzące rachunkowość w Polskim FADN posiadały w większości potencjał ekonomiczny nie przekraczający 50 tys. euro.

Spośród 248 gospodarstw w próbie tylko 24 posiadało rozmiar ekonomiczny większy od 50 tys. euro. Z tej liczby 15 gospodarstw lokowało się w klasie wielkości ekonomicznej średnio-duże, 8 w klasie duże i 1 gospodarstwo miało rozmiar ekonomiczny powyżej 500 tys. euro, kwalifikujący je do klasy bardzo duże.

Analiza dotyczy tylko czterech klas wielkości ekonomicznej, w których reprezentacja gospodarstw wynosiła więcej niż 15 obiektów. Rozkład użytków rolnych (UR) w tych grupach wskazuje, że najwięcej ziemi było w posiadaniu gospodarstw należących do klasy małe (40%), czyli dość słabych pod względem siły ekonomicznej, ale najliczniej występujących w Polskim FADN (135 obiektów). Drugą lokatę zajęły gospodarstwa średnio-małe (29,2%), a trzecią – gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 50 do 100 tys. euro, których w zbiorze było tylko 15. (patrz: Wykres 34).

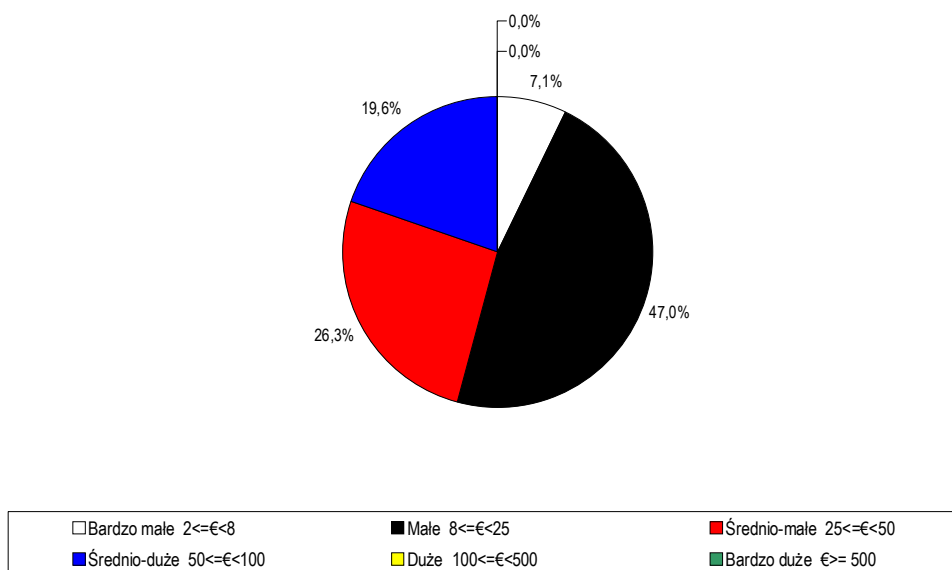
Wykres 34 Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

Rozkład pogłowia zwierząt wyrażony w jednostkach przeliczeniowych LU wskazuje, że ich koncentracja wystąpiła w grupie gospodarstw małych (47%). Jednak jak wynika z danych na wykresie 35 również w gospodarstwach średnio-małych i średnio-dużych lokalizacja pogłowia zwierząt była znaczna, dość proporcjonalna do rozkładu użytków rolnych. (patrz: Wykres 35).

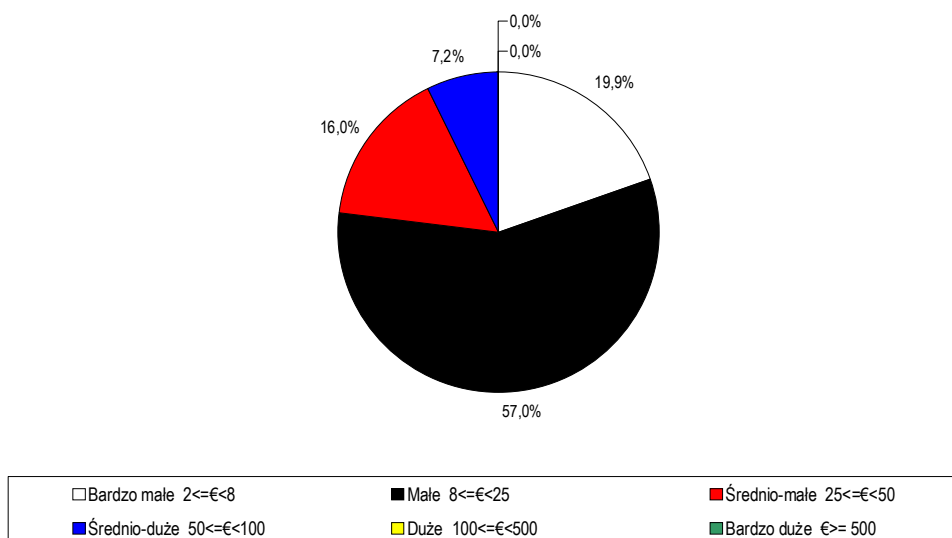

Wykres 35   **Pogłowie zwierząt według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)**

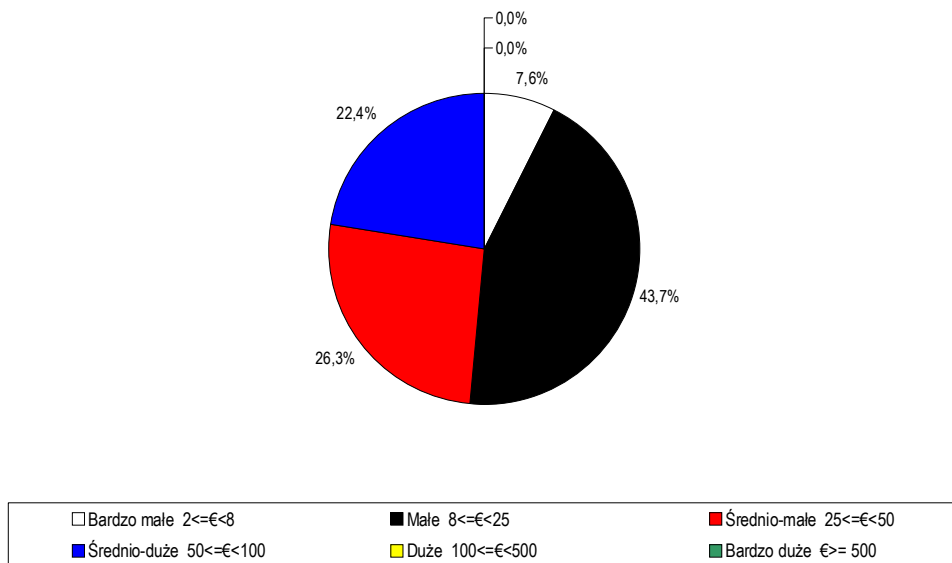
W przypadku nakładów pracy określonych w AWU wiodącą rolę w 2010 roku odgrywały gospodarstwa małe pod względem wielkości ekonomicznej. Skupiały one aż 57% ogółu zasobów siły roboczej. W sposób szczególny wyróżniały się jednak gospodarstwa bardzo małe, które przy zaangażowaniu niespełna 8% ziemi i pogłowia zwierząt angażowały aż 19,9% nakładów pracy. (patrz: Wykres 36). Oznacza to na ogół niską wydajność pracy w tych wymienionych powyżej gospodarstwach ekologicznych.

Wykres 36   **Nakłady pracy według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)**

W próbie Polskiego FADN w 2010 roku największy udział w tworzeniu standardowej produkcji (SO) miały gospodarstwa lokujące się w klasie małe - 43,7%, zaś najmniejszy - gospodarstwa bardzo małe (7,6%). Należy zauważyć, że udział standardowej produkcji z gospodarstw w poszczególnych klasach był dość proporcjonalny do udziału ziemi w tych samych klasach wielkości ekonomicznej. (patrz: Wykres 37).

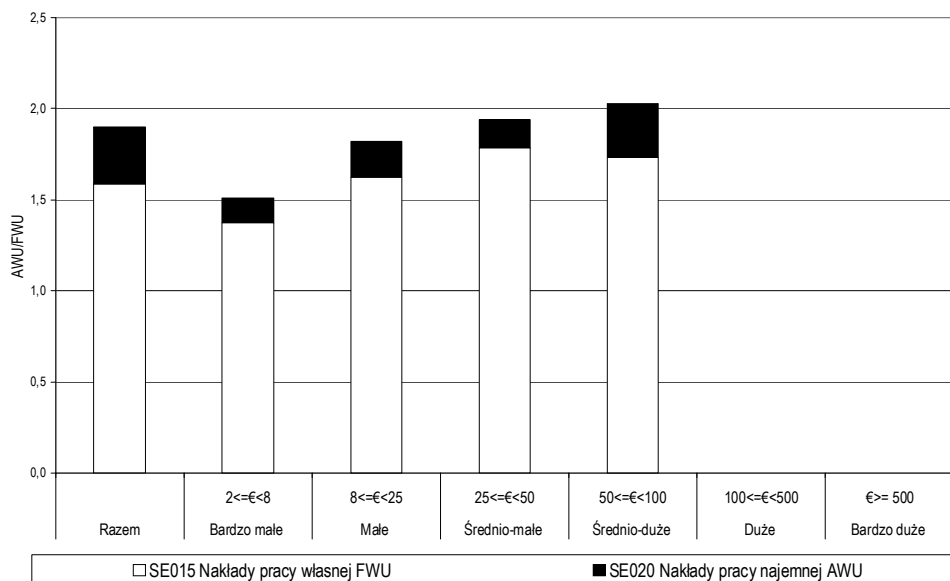
Wykres 37 Wartość standardowej produkcji (SO) według klas wielkości ekonomicznej

3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

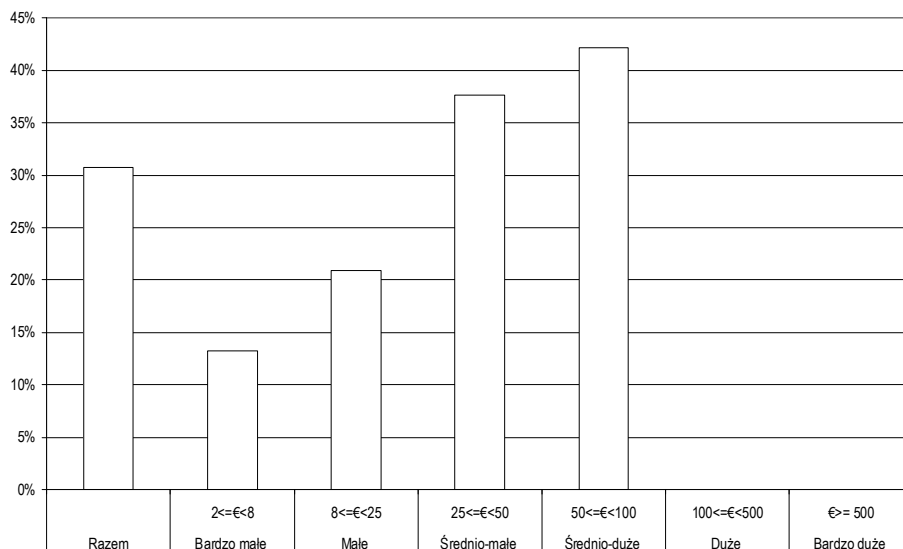
Poziom nakładów pracy wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Najem siły roboczej był niewielki, a korzystały z niej w największym stopniu gospodarstwa średnio-duże. Zatem gospodarstwa ekologiczne bazowały w większości na zasobach własnej siły roboczej. (patrz: Wykres 38).

Wykres 38 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

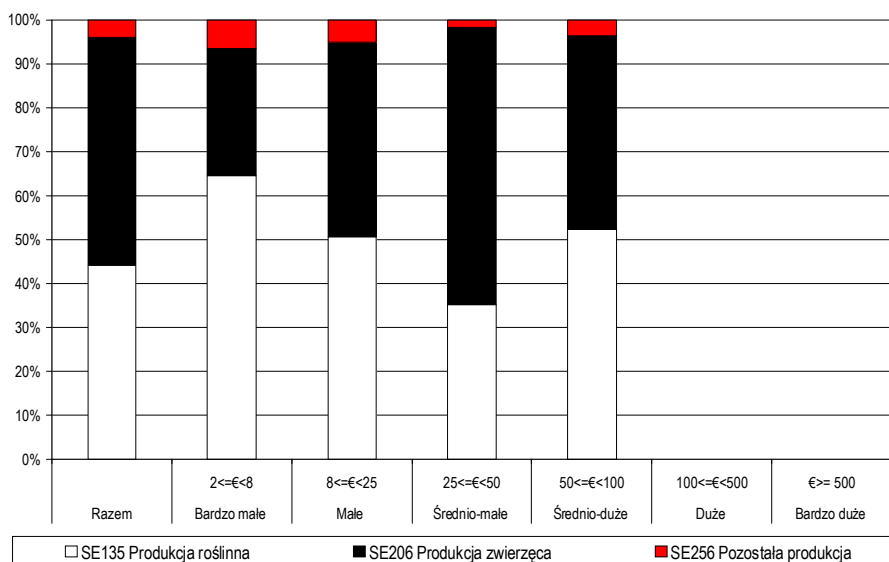
W strukturze własnościowej użytków rolnych w analizowanych grupach gospodarstw ekologicznych istniały istotne różnice. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa zwiększał się udział ziemi dodzierżawionej (Wykres 39). Zgodnie z tą tendencją najwięcej gruntów dzierżawiły gospodarstwa średnio-duże, w których udział gruntów dzierżawionych wynosił ponad 40% ogółu użytków rolnych. Gospodarstwa bardzo małe, o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro dodzierżawiały niespełna 15% użytków rolnych.

Wykres 39   **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**

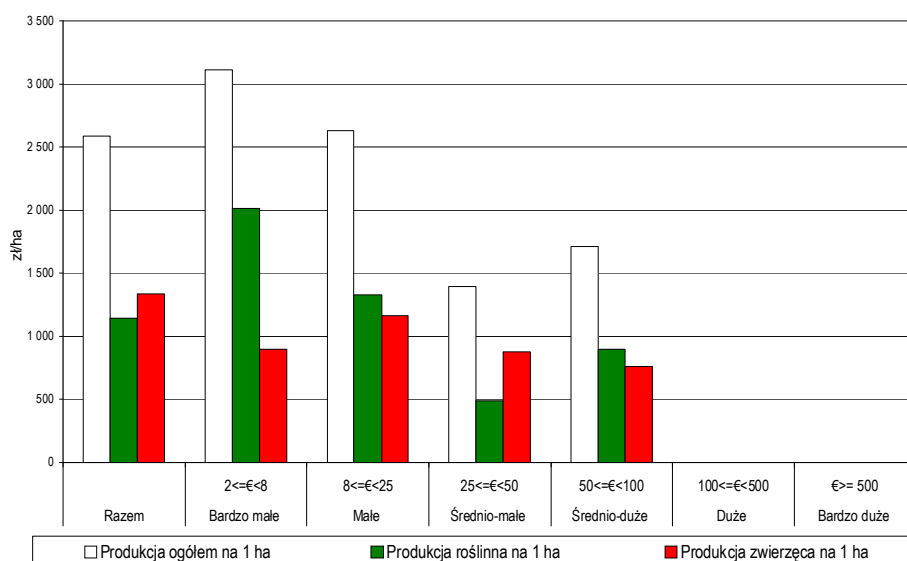

W strukturze produkcji gospodarstw pogrupowanych według wielkości ekonomicznej wraz ze wzrostem skali następował spadek udziału wartości produkcji roślinnej, a wzrastał udział produkcji zwierzęcej. Temu trendowi nie podlegały tylko gospodarstwa średnio duże, w których przeważała w strukturze produkcja roślinna. (patrz: Wykres 40). Niewielki był we wszystkich grupach odsetek produkcji pozostałej; w największym stopniu zajmowały się nią gospodarstwa bardzo małe.

Wykres 40   **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

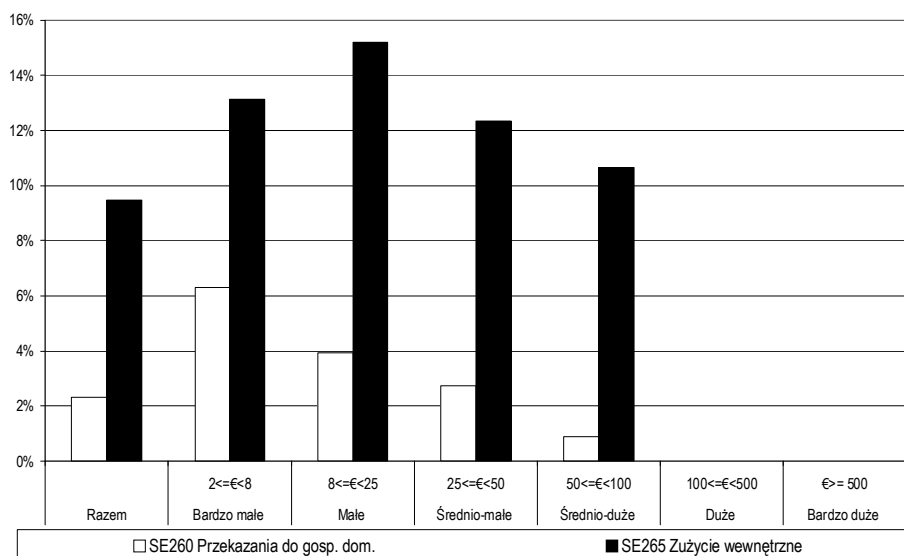
Wykres 41 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw ekologicznych następował spadek wartości wytworzonej produkcji na 1 ha użytków rolnych (Wykres 41). Gospodarstwa ekologiczne prowadzą na ogół produkcję ekstensywną, co wynika z zakazów stosowania syntetycznych środków produkcji. Dlatego te słabsze ekonomicznie, najczęściej o małych zasobach ziemi, ale prowadzących działalność operacyjną w oparciu o własne zasoby pracy (Wykres 36) skuteczniej radzą sobie z zabiegami agrotechnicznymi, a ponadto zajmują się często produkcją gatunków wysokodochodowych, jak na przykład warzyw, truskawek. W rezultacie uzyskują wyższą produktywność ziemi. Do powyższego stwierdzenie upoważniają wyniki rachunkowości FADN z lat ubiegłych, a w obecnym roku nastąpiło ich potwierdzenie. W 2010 roku gospodarstwa ekologiczne najsilniejsze ekonomicznie (średnio-duże) w próbie Polskiego FADN uzyskały 2-krotnie niższą produkcję ogółem i produkcję roślinną w stosunku do gospodarstw bardzo małych. Produkcja zwierzęca na 1 ha UR, za wyjątkiem gospodarstw małych, miała poziom dość wyrównany.

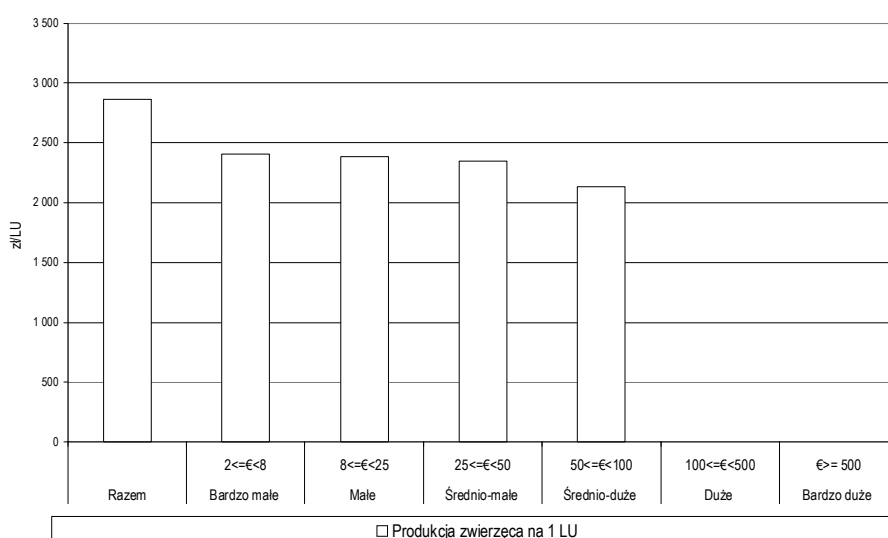
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej malała w strukturze produkcji ogółem wartość przekazanych produktów i usług do gospodarstwa domowego. Natomiast udział zużycia wewnętrznego kształtował się w sposób zróżnicowany – w granicach 10-15% wartości produkcji ogółem. Trzeba zauważyć, że na potrzeby domu i działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego zużywano łącznie nawet około 20% produkcji, co jest na ogół wyższą wartością niż w przypadku gospodarstw konwencjonalnych. Dotyczyło to gospodarstw dwóch najniższych klas wielkości ekonomicznej. (patrz: Wykres 42).

Wykres 42   **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

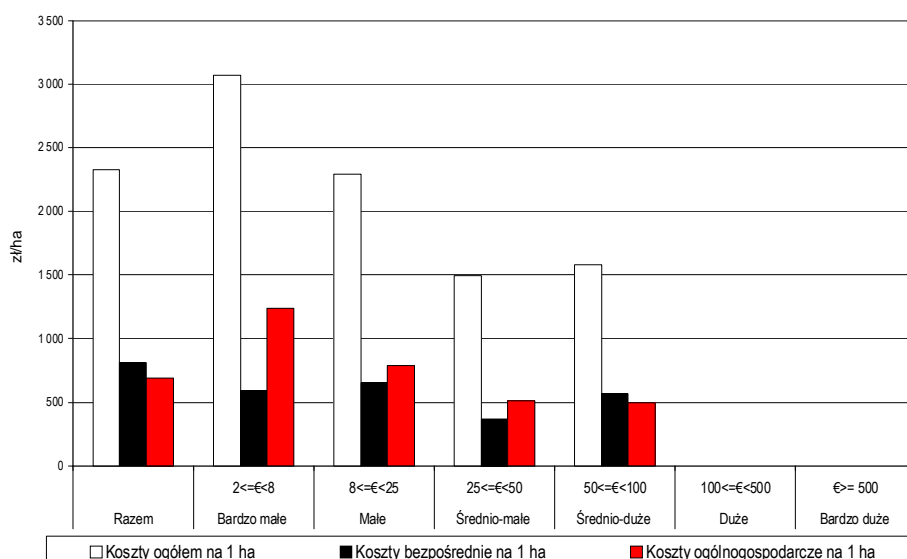

Wartość produkcji zwierzęcej na jednostkę przeliczeniową zwierząt (LU) inaczej niż w przypadku produkcji roślinnej była dość wyrównana we wszystkich grupach gospodarstw. Wynosiła w granicach średnio 2 100 – 2 400 zł/LU. (patrz: Wykres 43).

Wykres 43   **Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej**

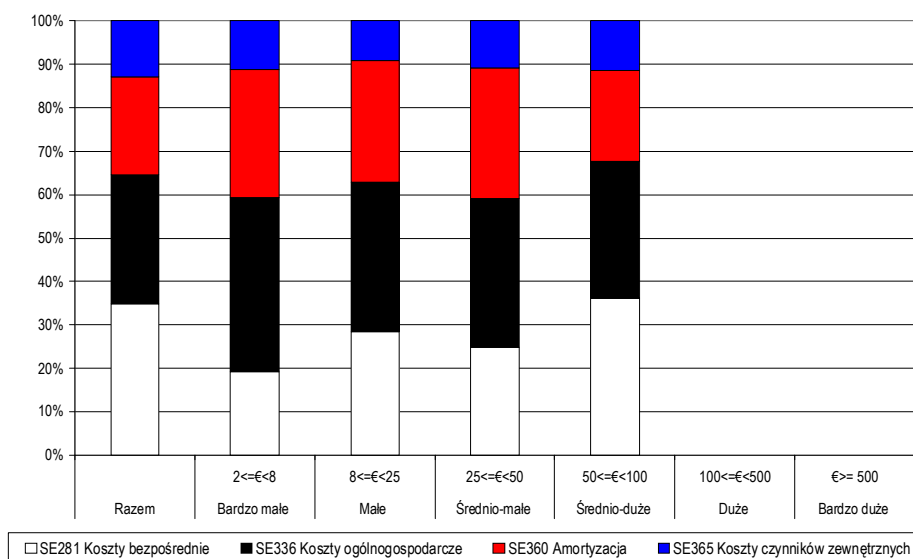

Wykres 44 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

Koszty ogółem i koszty ogólnogospodarcze na 1 ha, podobnie jak w przypadku wartości produkcji, malały wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw, poczynając od klasy bardzo małe do średnio-małe; w klasie średnio-duże były nieznacznie wyższe w porównaniu z klasami poprzednimi. Świadczy to o spadku intensywności produkcji, zwłaszcza w gospodarstwach silniejszych ekonomicznie. W 2010 roku koszty ogółem w gospodarstwach najstarszych ekonomicznie (3 000 zł/ha) były 2-krotnie wyższe niż w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie. Jeszcze większa różnica była w poniesionych kosztach ogólnogospodarczych. Pewne zróżnicowanie zaistniało w poziomie kosztów bezpośrednich między klasami wielkości ekonomicznej; ich kwota na 1 ha UR kształtowała się na poziomie 400-600 zł/ha. Poziom poniesionych kosztów ogółem, nakładów pracy w gospodarstwach o najniższej wielkości ekonomicznej wskazuje na intensywniejszą produkcję w porównaniu z gospodarstwami ekologicznymi o większym potencjale ekonomicznym. (patrz: Wykres 44).

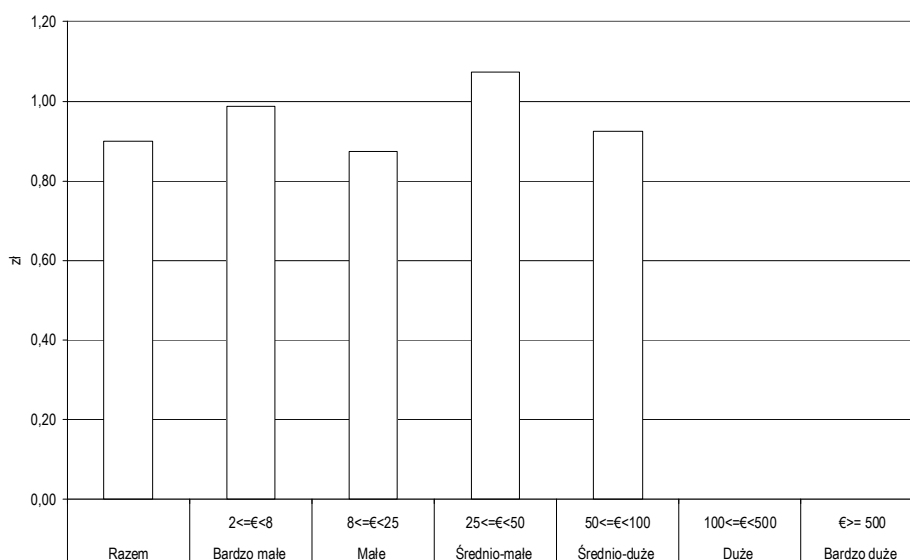
Wykres 45 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

W strukturze kosztów ogółem w analizowanych gospodarstwach o różnej wielkości ekonomicznej podobny był udział kosztów czynników zewnętrznych. Znaczne były natomiast różnice pod względem udziału kosztów bezpośrednich. Najniższe były w gospodarstwach bardzo małych – poniżej 20% wartości kosztów ogółem, ale najwyższy udział miały tu z kolei koszty ogólnogospodarcze (40%). W gospodarstwach średnio-dużych koszty bezpośrednie miały najwyższy udział, a ogólnogospodarcze najniższy. Wartość naliczonej amortyzacji najmniej ważyła w kosztach ogółem gospodarstw klasy średnio-dużych, a w pozostałych klasach była wyrównana – w granicach 30% wartości kosztów ogółem. (patrz: Wykres 45).

Dane zilustrowane na wykresie 46 wskazują, że tylko w dwóch grupach gospodarstw były korzystne relacje kosztów do poziomu produkcji. W gospodarstwach małych i średnio-dużych uzyskano najwyższą efektywność poniesionych kosztów, a zarazem nadwyżkę produkcji nad kosztami. W gospodarstwach średnio-małych koszt wytworzenia złotówki produkcji przekroczył znacząco wartość tej produkcji, a w bardzo małych uzyskano tylko pokrycie kosztów. (patrz: Wykres 46).

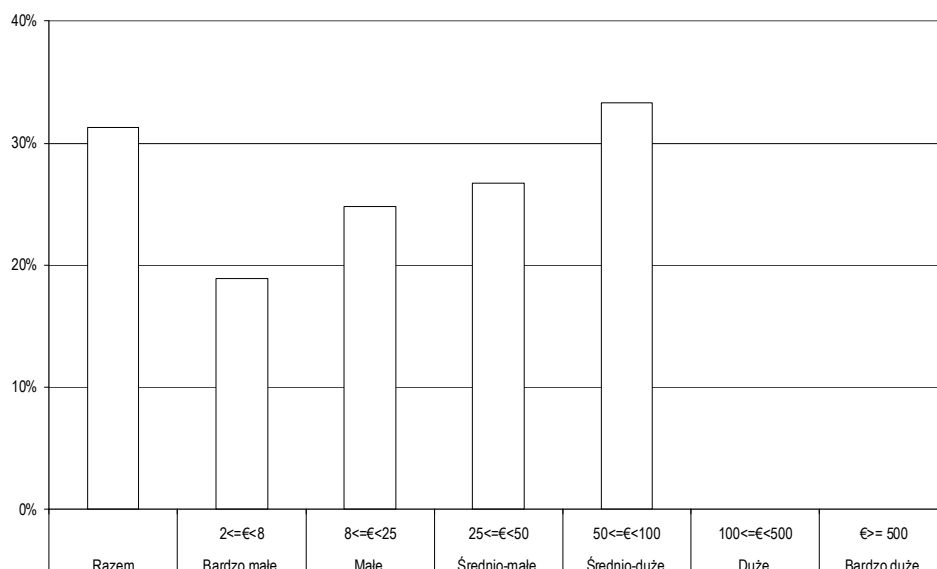
Wykres 46 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Udział kosztów bezpośrednich w wartości produkcji ogółem w gospodarstwach ekologicznych w 2010 roku miał tendencję rosnącą wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej i wahał się od niespełna 20% do około 34%. (patrz: Wykres 47).

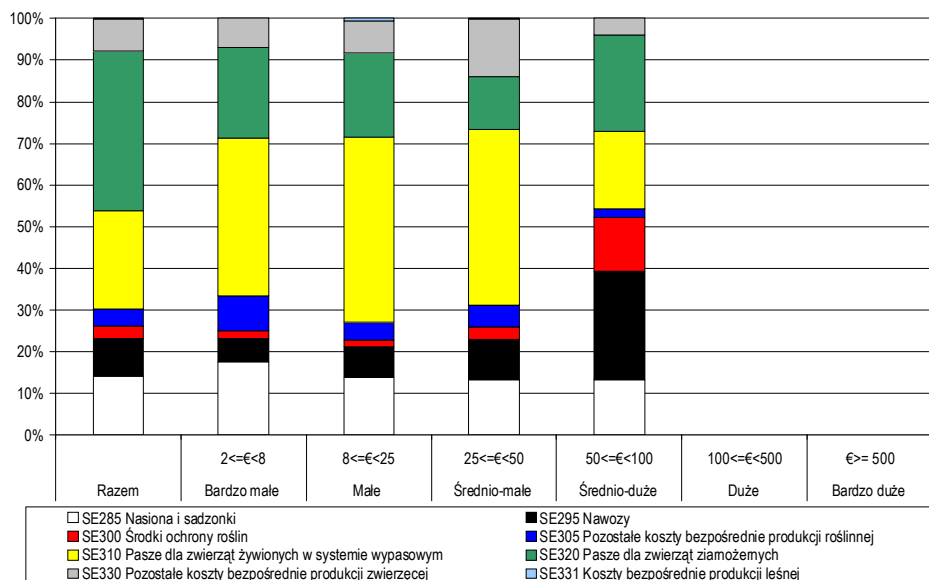

Wykres 47 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

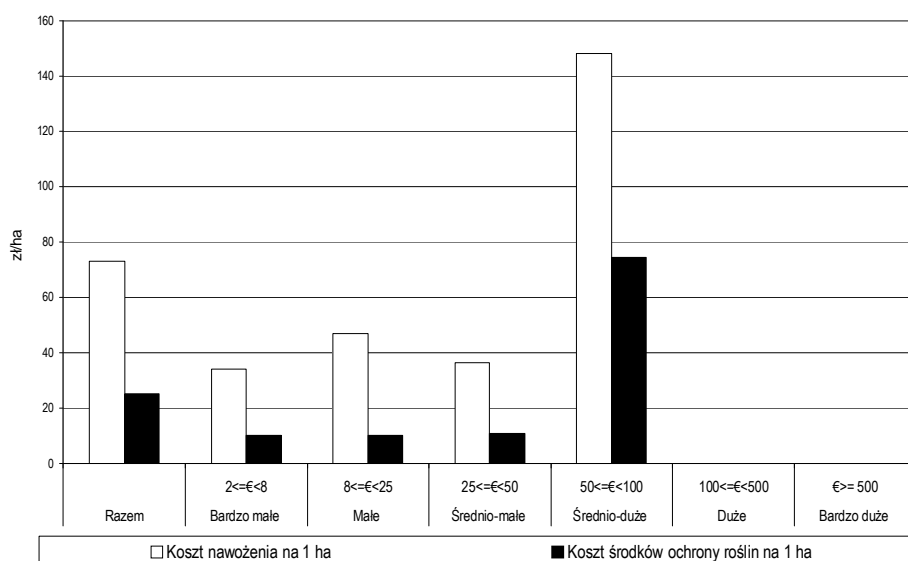

W strukturze kosztów bezpośrednich gospodarstw trzech najniższych klas wielkości ekonomicznej dominowały koszty pasz dla zwierząt trawożernych, a wraz z kosztami pasz zwierząt ziarnożernych stanowiły one od 50 do 70%. Jednocześnie w tych trzech grupach gospodarstw udział nawozów i środków ochrony roślin był kilkukrotnie niższy niż w gospodarstwach średnio-dużych. (patrz: Wykres 48). Natomiast najwyższy udział nawozów i środków ochrony roślin wystąpił w gospodarstwach średnio-dużych.

Wykres 48 Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej

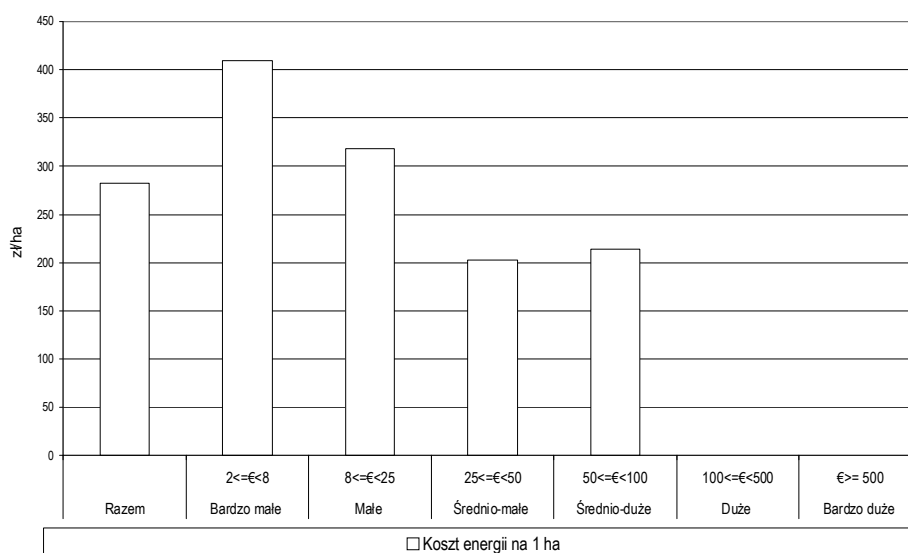

Wykres 49 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

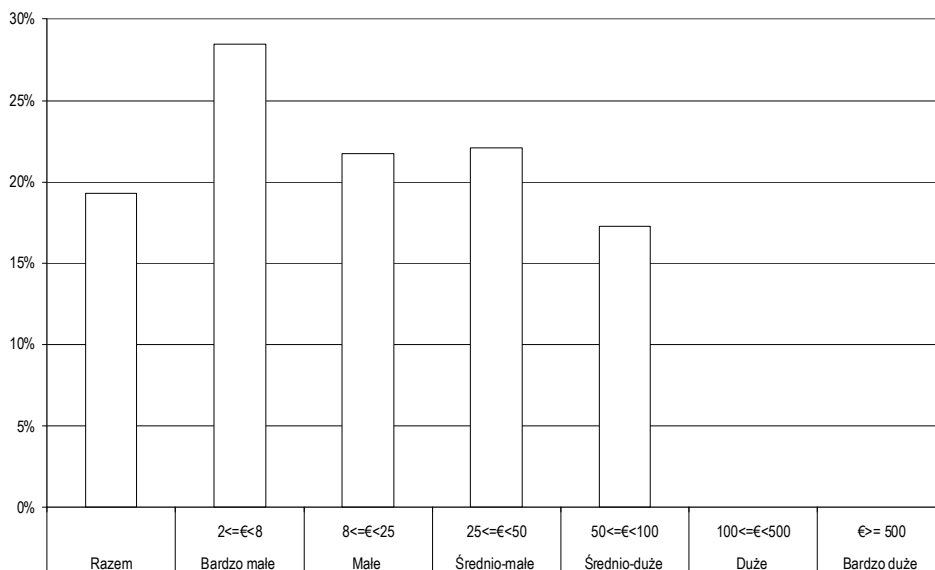
Jak wskazuje Wykres 49 w gospodarstwach ekologicznych najsilniejszych ekonomicznie (średnio-dużych) intensywność produkcji mierzona poziomem poniesionych kosztów nawożenia i ochrony roślin była stosunkowo wysoka w porównaniu do pozostałych grup. Jednak w dalszym ciągu kwoty wydatkowane na te środki plonotwórcze w przeliczeniu na 1 ha UR były niskie.

Wykres 50 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

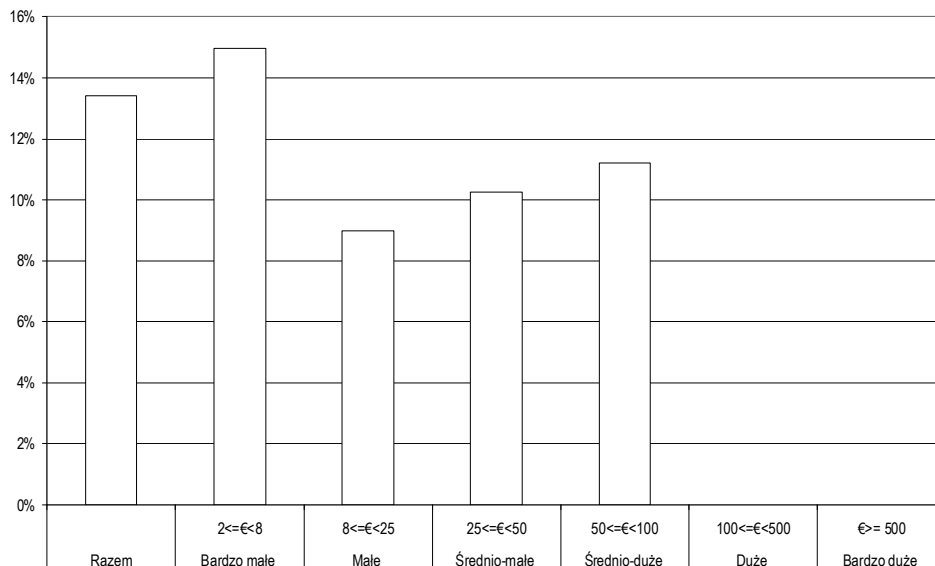
Koszty zużytych paliw i energii elektrycznej zmniejszały się w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw. Najwyższe koszty tego typu były w gospodarstwach bardzo małych (400 zł/ha). Może to wynikać z konieczności utrzymania w gotowości do procesu produkcyjnego gospodarstwa, funkcjonowania jego obiektów, niezależnie od wielkości użytków rolnych. (patrz: Wykres 50).

Wykres 51   **Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej**

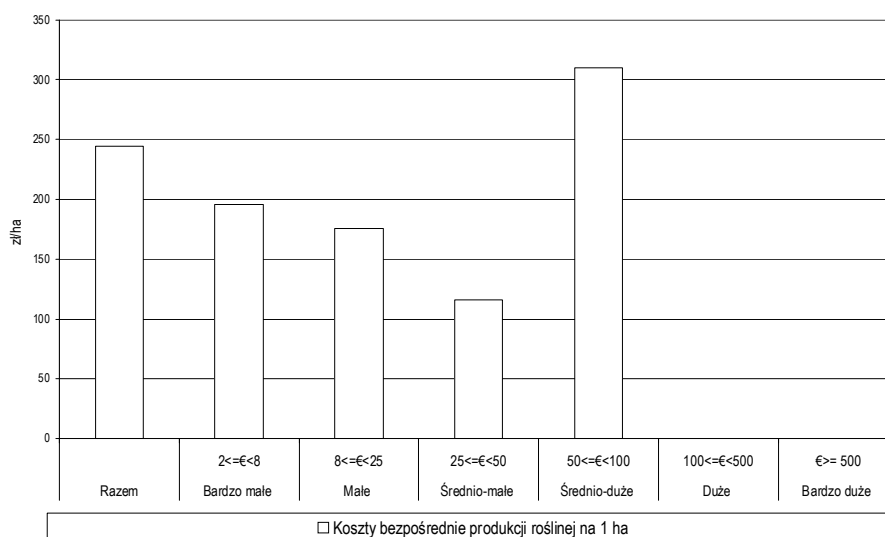
Wyjątkowo wysoki (28%) był udział kosztów amortyzacji w gospodarstwach bardzo małych (2-8 tys. euro). Wynikało to najprawdopodobniej z tego, że stan posiadanych budynków, sprzętu w polskich gospodarstwach słabych ekonomicznie, jest zbyt wysoki w proporcji do realizowanej produkcji. (patrz: Wykres 51). W gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie (średnio-dużych) amortyzacja stanowiła około 10% mniej w wartości dodanej brutto niż w gospodarstwach bardzo małych.

Wykres 52   **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

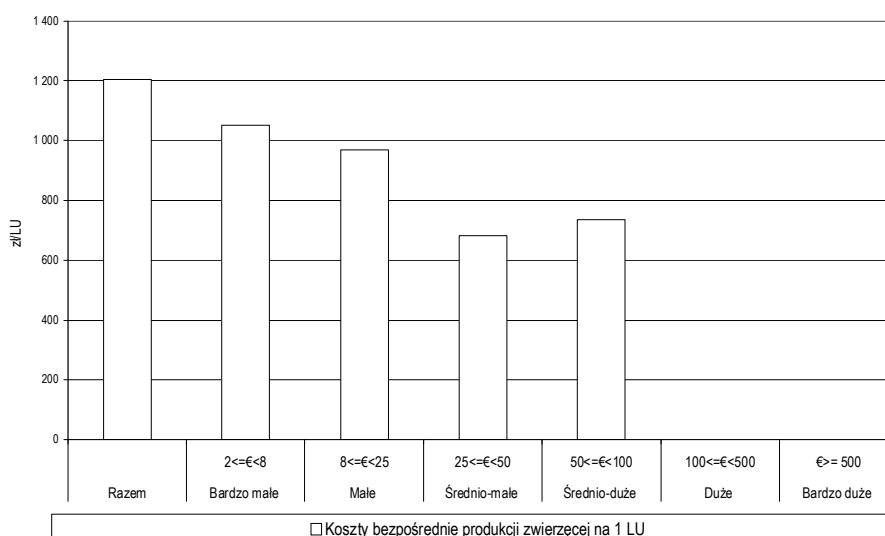
W 2010 roku koszty czynników zewnętrznych obciążały wartość dodaną netto najbardziej w gospodarstwach bardzo małych o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro – wynosiły 15%. Wynika to najpewniej z tego, że poniosły one w porównaniu do gospodarstw w innych grupach stosunkowo wysokie koszty donajmu siły roboczej i koszty obsługi kredytów. (patrz: Wykres 52). W pozostałych klasach gospodarstw udział kosztów czynników zewnętrznych wynosił od 9 do 11%.

Wykres 53 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

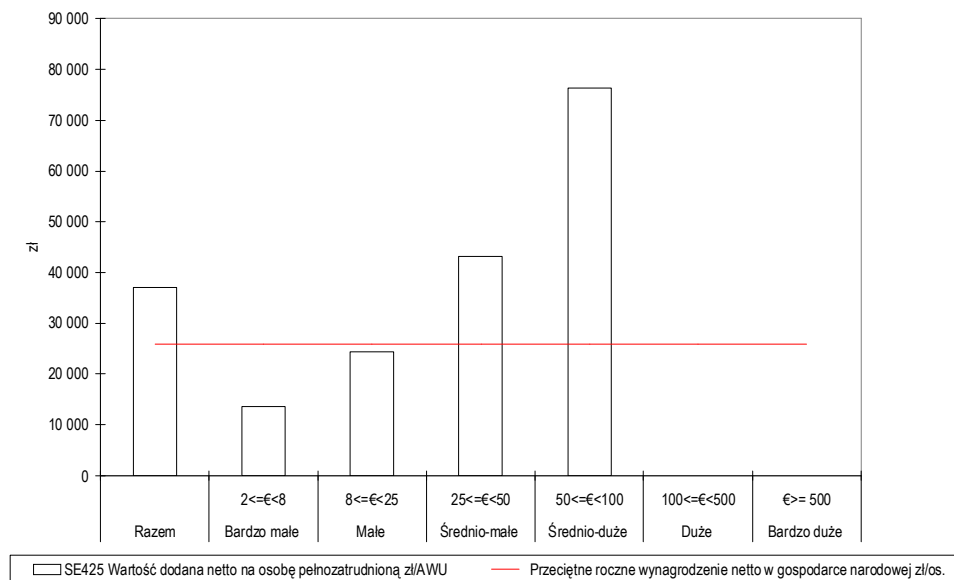
Poszczególne grupy gospodarstw cechowały duże rozbieżności w wartości ponoszonych kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej i zwierzęcej. Najwięcej na produkcję roślin wydawano w gospodarstwach średnio-dużych (310 zł/ha) i było to prawie 3-krotnie więcej niż w gospodarstwach średnio-małych. (patrz: Wykres 53).

Wykres 54 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach średnio-małych o wielkości ekonomicznej 25-50 tys. euro, podobnie jak w przypadku kosztów produkcji roślinnej, ponoszono najniższe koszty produkcji zwierzęcej – około 700 zł/LU. (patrz: Wykres 54).

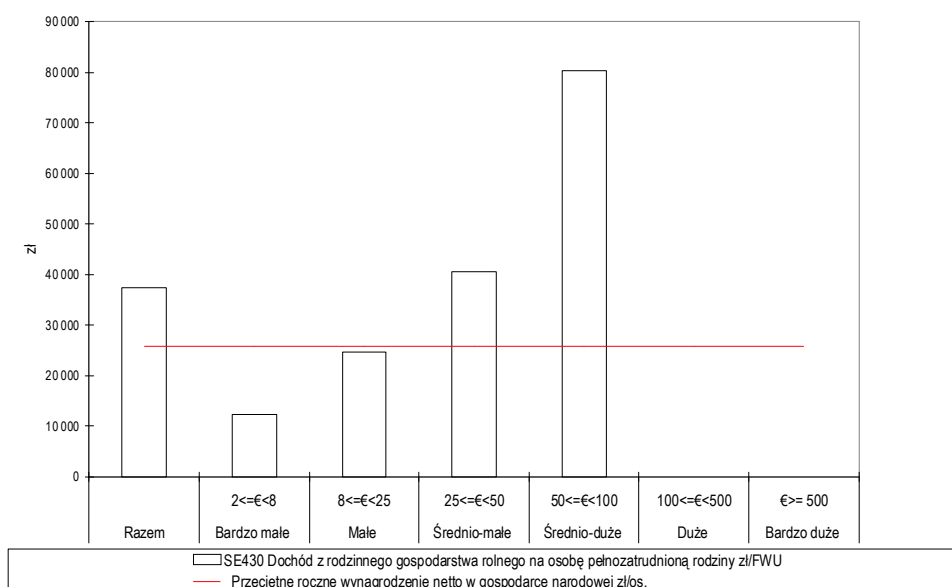
Wykres 55 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

W 2010 roku tylko gospodarstwa najstarsze ekonomicznie (bardzo małe) uzyskały wartość dodaną netto na AWU znacznie poniżej średniego rocznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej; ukształtowała się ona zaledwie na poziomie około 15 tys. zł. Trzeba jednak zauważyć, że te gospodarstwa dysponowały zaledwie przeciętnie 9 ha UR, a w strukturze zasiewów dominowały zboża i uprawy pastewne dla niewielkiego stada zwierząt trawożernych, zaspokajających raczej tylko potrzeby rodziny. Grupa gospodarstw małych pod względem siły ekonomicznej osiągnęła wartość dodaną netto zaledwie na poziomie zbliżonym do średniego wynagrodzenia netto, ale ich potencjał także nie pozwalał na ogół na wytworzenie dochodu konkurencyjnego dla gospodarstw silniejszych ekonomicznie, z większymi zasobami, choć często jest on pochodną liczby posiadanych zasobów użytków rolnych i uzyskiwanych dopłat. W przypadku gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 50 do 100 tys. euro rolnicy uzyskali wartość dodaną netto na poziomie około 3-krotnie wyższym niż średnie wynagrodzenie netto. (patrz: Wykres 55).

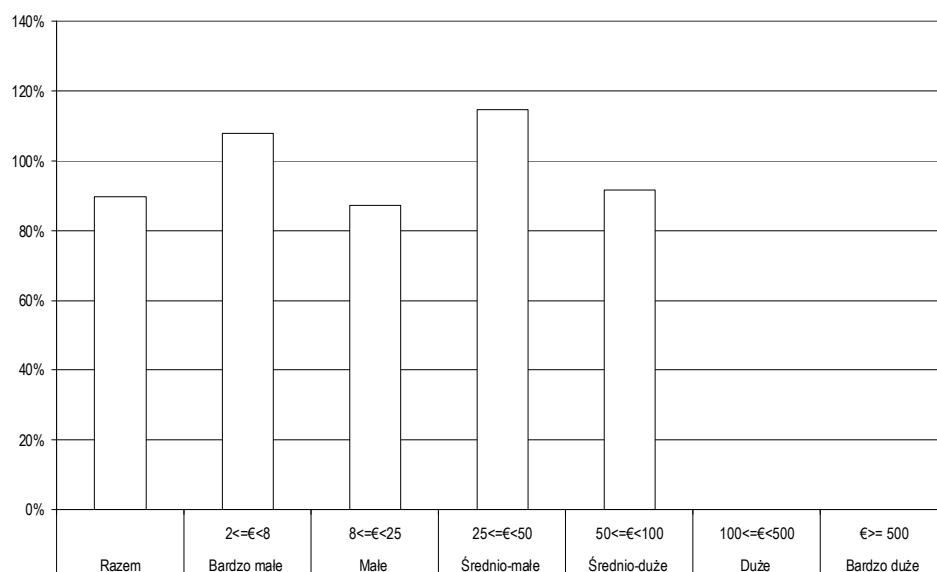
Podobną sytuację jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną można zaobserwować dokonując analizy rozkładu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą. Dopiero gospodarstwa o wielkości ekonomicznej przewyższającej 25 tys. euro, a więc należących do grupy średnio-małe, zapewniły rodzinie rolnika dochód na osobę, powyżej przeciętnego wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. (patrz: Wykres 56).

Wykres 56   **Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej**

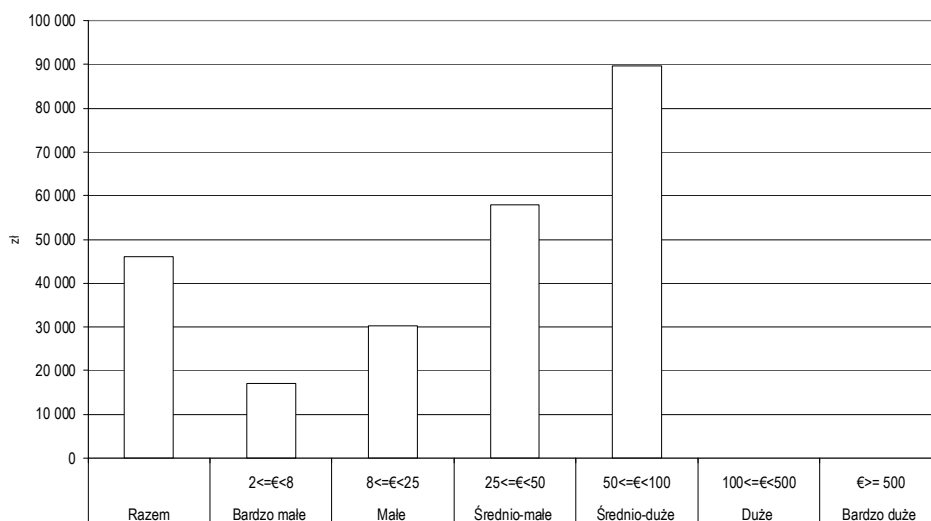
Dopłaty dla rolników w gospodarstwach ekologicznych stały się nieodzownym elementem tworzenia dochodu. W 2010 roku mimo pewnej poprawy relacji kosztów do poziomu produkcji wiele gospodarstw mogło funkcjonować tylko dzięki ich dostępności. Udział dopłat sięgał 85% wartości dochodu w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej klasyfikującej je do grupy małych i średnio-dużych. Natomiast w gospodarstwach bardzo małych i średnio-małych wahał się od około 110 do 118%, czyli był wyższy od poziomu wytworzonej produkcji i częściowo pokrywał koszty produkcji. (patrz: Wykres 57).

Wykres 57 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

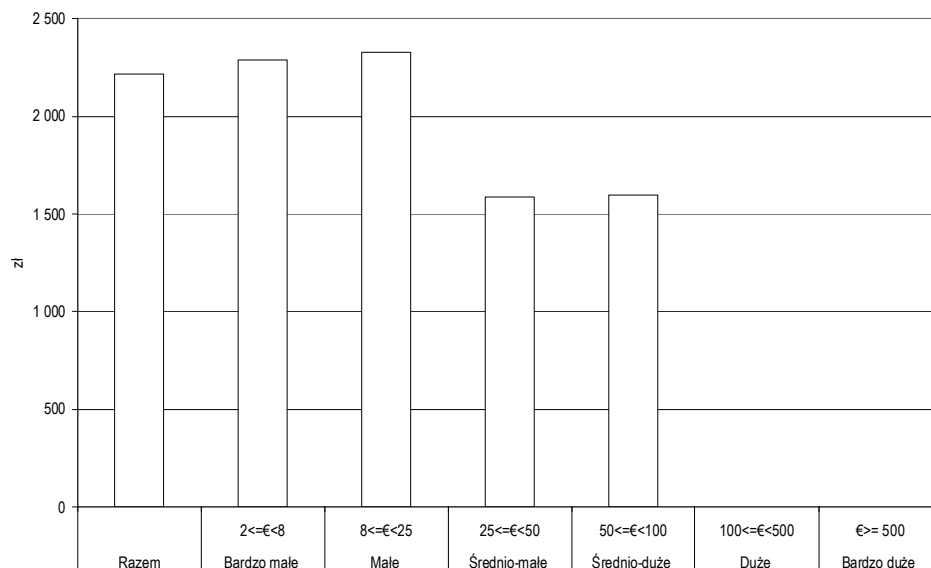
Przepływ gotówki (1) wyrażający dochód pieniężny brutto rósł w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstwa. (patrz: Wykres 58). Wraz ze wzrostem siły ekonomicznej następował bowiem w gospodarstwach większy obrót coraz większymi kwotami pieniędzy.

Wykres 58 Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według klas wielkości ekonomicznej

Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych wahała się od 1 600 do 2 300 zł. Dochód ten stanowi o efektywności gospodarowania w danej grupie gospodarstw i jest źródłem finansowania czynników wytwórczych, niezależnie od tego czy są one własnością rolnika, czy są obce. W dwóch grupach o najniższej wielkości ekonomicznej (gospodarstwa bardzo małe i małe) ten rodzaj dochodu był o około 700-800 zł wyższy niż w dwóch pozostałych grupach, silniejszych ekonomicznie. (patrz: Wykres 59).

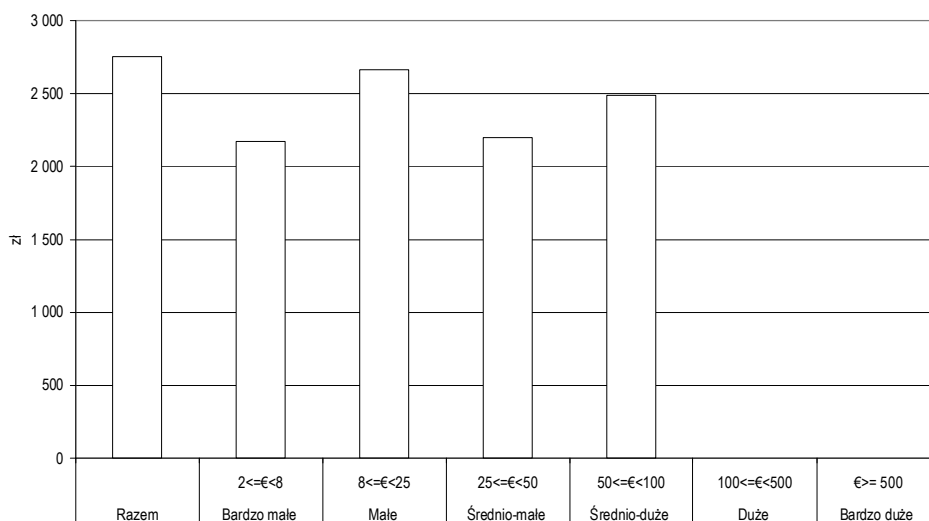
Wykres 59 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na jeden hektar własnych użytków rolnych wynosił od około 2 100 do 2 700 zł; najniższy był w gospodarstwach bardzo-małych. (patrz: Wykres 60).

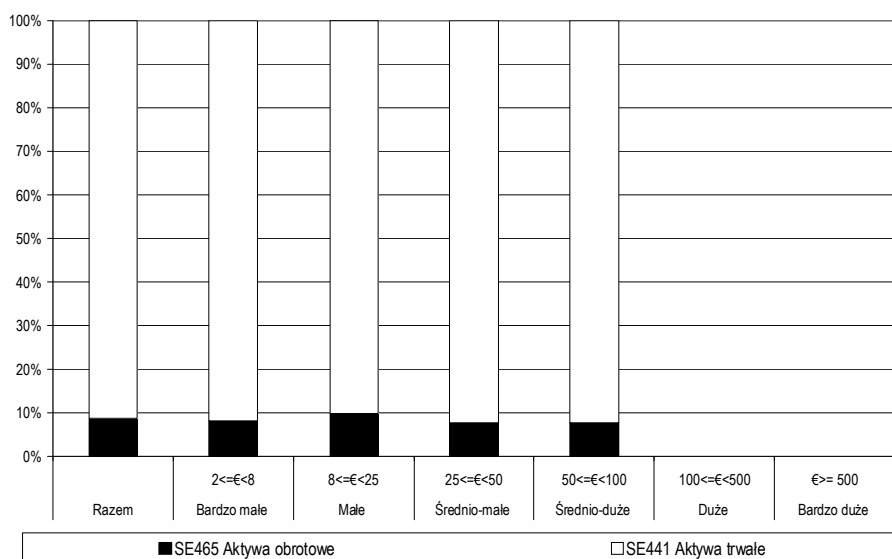

Wykres 60 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

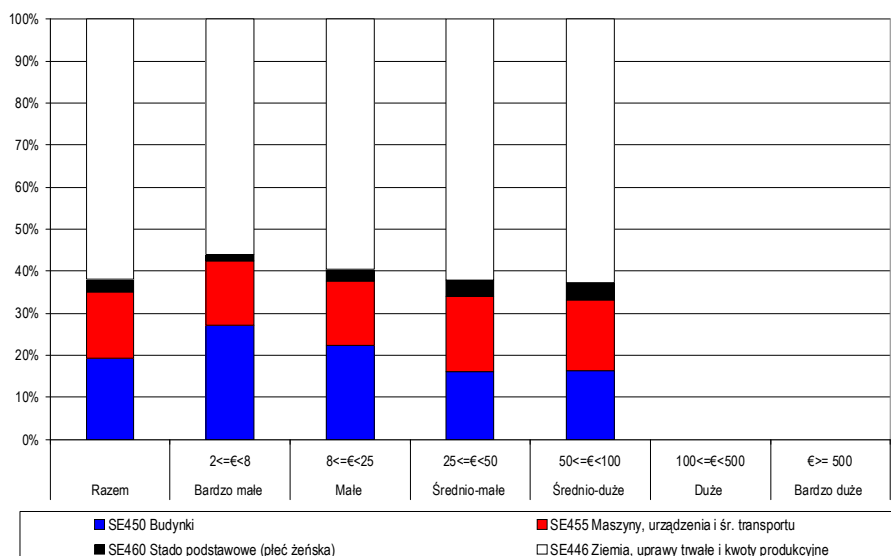

Struktura aktywów wskazuje, że w 2010 roku w analizowanych gospodarstwach ekologicznych udział aktywów trwałych był podobny we wszystkich grupach gospodarstw, niezależnie od wielkości ekonomicznej i stanowił 90 - 92%. Tak wysoki wskaźnik udziału aktywów trwałych jest wynikiem dokonanej zmiany metody wyceny wartości ziemi własnej w 2009 roku. W aktywach trwałych, wraz ze wzrostem wartości standardowej produkcji określającej wielkość ekonomiczną gospodarstwa, malał udział budynków, natomiast wzrastał udział wartości ziemi. Wyposażenie w maszyny i urządzenia techniczne było na dość podobnym poziomie we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej. (patrz: Wykres 61 i Wykres 62).

Wykres 61 Struktura aktywów według klas wielkości ekonomicznej

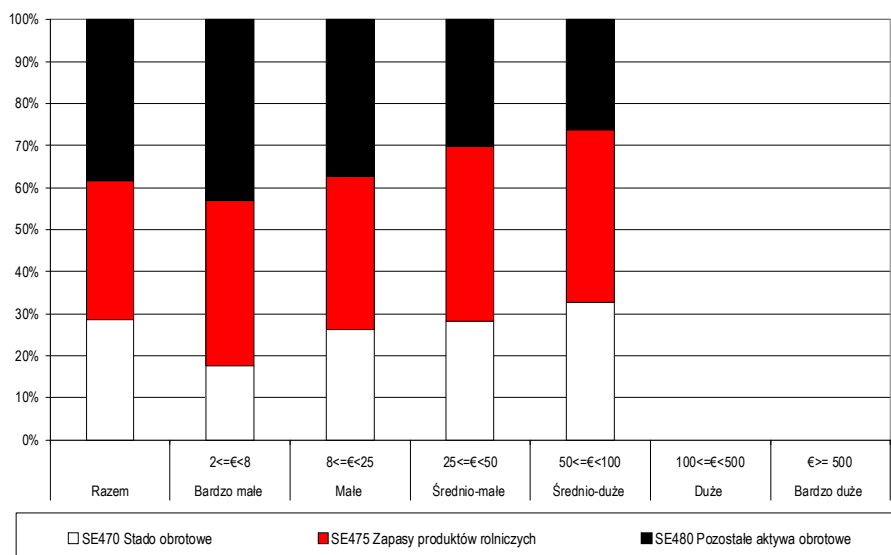

Wykres 62   **Struktura aktywów trwałych według klas wielkości ekonomicznej**

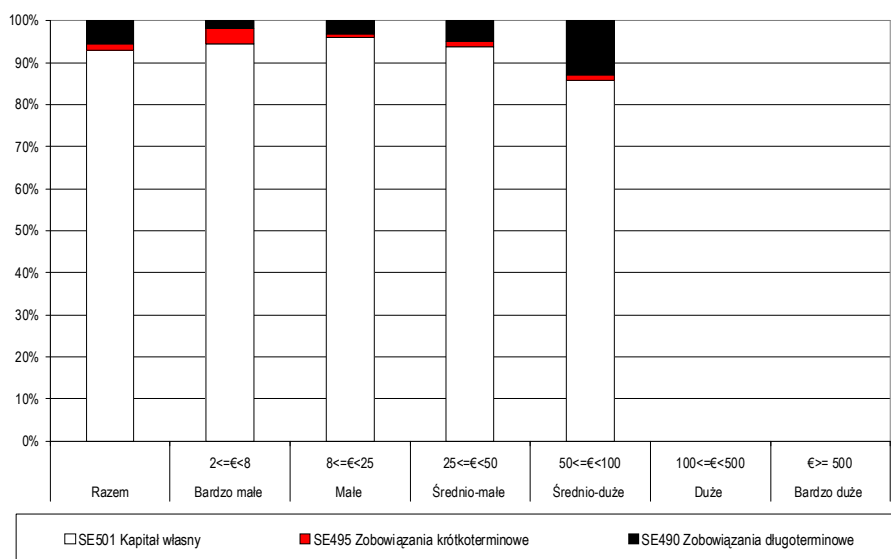

W strukturze aktywów obrotowych, za wyjątkiem gospodarstw małych, dominowały zapasy produktów rolniczych, które stanowiły około 40%. W gospodarstwach małych największy udział miały pozostałe aktywa obrotowe. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rósł udział stada obrotowego (od 18 do 32%), a malał udział pozostałych aktywów obrotowych. (patrz: Wykres 63).

Wykres 63   **Struktura aktywów obrotowych według klas wielkości ekonomicznej**

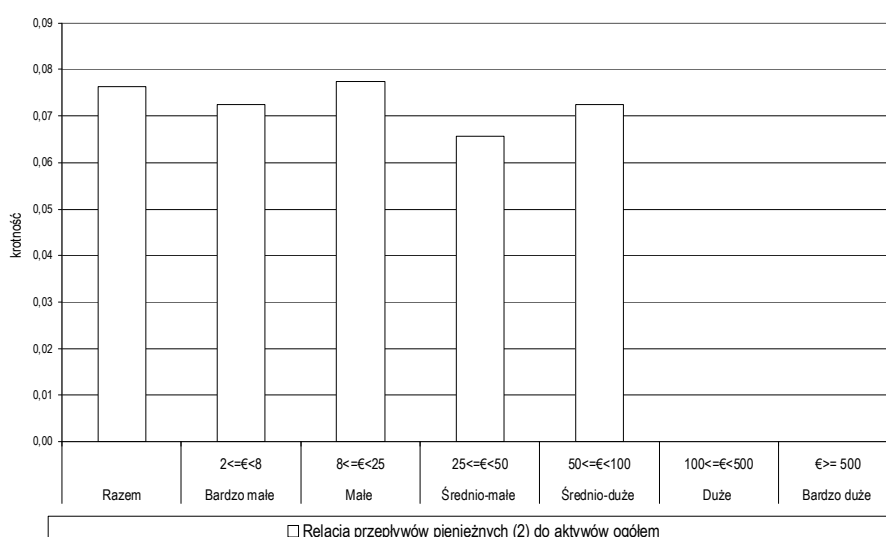

Wykres 64   **Struktura pasywów według klas wielkości ekonomicznej**

Wykres 64 wskazuje na ograniczoną aktywność gospodarstw ekologicznych w dziedzinie pozyskiwania obcego kapitału, choć rośnie ona nieco ze wzrostem siły ekonomicznej. W gospodarstwach najłabszych ekonomicznie rolnicy posługiwali się głównie kredytami krótkoterminowymi, ostrożniej podchodzili do kredytów długoterminowych. Natomiast w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie pozyskiwano głównie kredyty długoterminowe, co wskazuje na perspektywy rozwojowe tych gospodarstw. Łącznie w tych obiektach zobowiązania były na poziomie 15% wartości pasywów.

Wykres 65   **Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Najmniejsze tempo zwrotu zaangażowanych środków w aktywa było w gospodarstwach średnio-małych, choć jak przedstawia wykres 65 relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem była na dość podobnym poziomie we wszystkich grupach, niezależnie od wielkości ekonomicznej. (patrz: Wykres 65).

3.3. Wnioski

1. W wyniku grupowania według 2 kryteriów certyfikowane gospodarstwa ekologiczne zakwalifikowały się w 2010 roku do pięciu typów rolniczych i czterech klas wielkości ekonomicznej. Reprezentowane były następujące typy produkcji: uprawy polowe, uprawy trwałe, krowy mleczne, zwierzęta trawożerne oraz gospodarstwa mieszane. Natomiast w podziale na klasy wielkości ekonomicznej gospodarstwa zaklasyfikowały się do czterech najniższych klas.
2. W gospodarstwach ekologicznych zajmujących się chowem zwierząt mlecznych i trawożernych dodzierżawiano około 35% użytków rolnych. W podziale na klasy wielkości ekonomicznej największe zasoby ziemi obcej (37-42% obszaru UR) wykorzystywały gospodarstwa średnio-małe i średnio-duże.
3. Najwyższą produktywnością ziemi spośród typów produkcyjnych w 2010 roku wykazały się gospodarstwa mleczne (3 000 zł/ha UR), a wśród klas wielkości ekonomicznej gospodarstwa z grupy bardzo małe, czyli o wielkości ekonomicznej w przedziale od 2 do 8 tys. euro. Uzyskały one produkcję ogółem na 1 ha użytków rolnych w wysokości 3 100 zł.
4. W 2010 roku utrzymywały się w dalszym ciągu dość niekorzystne relacje kosztów do produkcji. Tylko w gospodarstwach posiadających krowy mleczne i prowadzących produkcję mieszaną koszty produkcji ogółem były niższe od wytworzonej produkcji, liczonej w cenach rynkowych, a zatem w pozostałych trzech typach produkcyjnych (uprawy polowe, trwałe i zwierzęta trawożerne) z działalności operacyjnej poniesiono straty finansowe. Wśród czterech klas wielkości ekonomicznej tylko gospodarstwa należące do grupy średnio-małych poniosły koszty wytworzenia złotówki produkcji powyżej jej wartości. Natomiast w pozostałych trzech klasach wielkości ekonomicznej poniesione koszty na złotówkę produkcji były niższe od jednostki wytworzonej produkcji.
5. Mimo niekorzystnych relacji kosztowo-produkcyjnych w niektórych typach rolnicze średnia wartość dodana netto oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na FWU były na poziomie co najmniej odpowiadającym poziomowi średniej płacy netto w gospodarce narodowej (25 864 zł). W gospodarstwach z uprawami polowymi DzRGR sięgał prawie 3-krotnej wartości tej kwoty. Poziomu przeciętnego wynagrodzenia netto nie osiągnęły natomiast gospodarstwa o niskim potencjale ekonomicznym – poniżej 25 tys. euro, czyli gospodarstwa bardzo małe i małe. DzRGR wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa i w grupie średnio-dużych osiągnął poziom 80 tys. zł.

6. W funkcjonowaniu gospodarstw ekologicznych niekwestionowaną rolę odgrywają dopłaty do działalności operacyjnej. Ich relacja do dochodu z gospodarstwa w poszczególnych typach rolniczych wynosiły w 2010 roku od 82% (krowy mleczne) do 120% (uprawy polowe). W gospodarstwach pogrupowanych według klas wielkości ekonomicznej dopłaty stanowiły najmniej (około 85%) w wartości DzRGR w grupie małe i średnio-duże. Natomiast relacja dopłat do dochodu w gospodarstwach sklasyfikowanych do gospodarstw bardzo małych i średnio-małych ukształtowała się na poziomie 110-118%. Zatem stały się one źródłem nie tylko dochodu rolnika, ale również częściowo finansowały poniesione koszty produkcji.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB